

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Tiedolla, tunteella ja taidolla

Emotionaalinen henkilöhaastattelu ja siihen valmistautuminen lehtitoimittajan näkökulmasta

”Elämä ei lopu parantumattomaan sairauteen”, julkaistu Eeva-lehdessä 7/2008

Kirsi Karppinen

Kulttuurialan opinnäytetyö
Viestinnän koulutusohjelma
Medianomi (AMK)

TORNIO 2009

TIIVISTELMÄ

Karppinen, Kirsi 2009. Tiedolla, tunteella ja taidolla. Emotionaalinen henkilöhaastattelu ja siihen valmistautuminen lehtitoimittajan näkökulmasta.

Opinnäytetyö. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Kulttuuriala. Viestinnän koulutusohjelma. Sivuja 37. Liitteitä 1.

Tutkin opinnäytetyössäni, mitä kirjoittavan journalistin kannattaa huomioida, kun hän tekee emotionaalisesti vaikeaa henkilöhaastattelua aikakauslehteen. Työni tavoitteena on aluksi selvittää, millä tavalla toimittaja voi valmistautua haastatteluun. Selvitän työssäni lisäksi, mitä toimittajan kannattaa huomioida varsinaisessa haastattelutilanteessa. Olen jakanut työni kahteen pääluokkaan. Ensimmäinen luku on omistettu valmistautumistyölle. Toisessa pääluvussa käsittelem haastattelutilannetta toimittajan näkökulmasta.

Toiminnallisen opinnäytetyöni produktiosuus on kirjoittamani henkilöhaastattelu nimeltään ”Elämä ei lopu parantumattomaan sairauteen”, joka julkaistiin aikakauslehti Eevasa kesällä 2008. Haastattelin juttuuni kahta aikuisikäistä sisarusta, jotka sairastavat parantumatonta ALS-tautia. Valitsin tämän aiheen opinnäytetyökseni, koska halusin selvittää tarkemmin, millä tavoin kirjoittava journalisti voi valmistua vaikean henkilöhaastattelun tekemiseen ja toteuttaa haastattelun.

Työni pohjautuu media-alan kirjalliseen lähdeaineistoon, joka käsittelee muun muassa tiedonhankintaa ja erilaisia haastattelutapoja. Keräsin työhöni informaatiota myös tekemäni viiden puolistrukturoidun teemahaastattelun kautta. Reflektoin tässä työssä omia työkokemuksiani ja toimintatapojani haastattelemieni asiantuntijoiden suosimiin menetelmiin sekä löytämäni kirjalliseen lähdeaineistoon.

Huolellisella etukäteisvalmistautumisella on suuri vaikutus haastattelun onnistumiseen. Kun toimittaja on valmistautunut haastatteluun hyvin, hän osaa toimia asianmukaisesti, kysyä oikeita asioita ja luoda tilanteeseen luottamuksellisen tunnelman. Haastattelun onnistumisen kannalta on merkittävää, että toimittaja saa haastateltavan rentoutumaan. Opinnäytetyöni osoittaa, että toimittaja saa itsekin herkistyä emotionaalisesti vaikeassa haastattelussa vaikka kyyneliin asti. On kuitenkin tärkeää, että toimittaja osaa kontrolloida tunteitaan. Haastattelijan ensisijaisena tehtävänä on kuunnella haastateltavaa, ei olla itse pääroolissa.

Asiasanat: Viestintä, journalismi, aikakauslehti, henkilöhaastattelu.

ABSTRACT

Karppinen, Kirsi 2009. With knowledge, emotion and skill. From a journalist's point of view: Emotional character interview and preparations.

Bachelor's Thesis. Kemi-Tornio University of Applied Sciences. Business and Culture. Degree Programme of Media Arts. Pages 37. Appendix 1.

In my thesis I study the issues that a writing journalist should consider when doing an emotionally difficult character interview for a monthly magazine. The aim of my work is to find out how a journalist can get prepared to this kind of interview in advanced. I will also find out what the aspects to be considered are in an actual interview situation. I have divided my work into two main chapters. The first chapter is devoted to the preparation work. In the latter chapter I deal with the interview situation from a journalist's point of view.

The product part of my functional thesis is a character interview I wrote and it is called "Elämä ei lopu parantumattomaan sairauteen". The story was published in a monthly magazine called Eeva in the summer of 2008. For my article I interviewed two adult siblings who suffer from an incurable disease called Amyotrophic lateral sclerosis. I chose this topic as my thesis because I wanted to study more closely the methods that a writing journalist can take advantage of when preparing for a difficult character interview and executing it.

My work is based on literature source material discussing for example information retrieval and different interviewing methods. I also collected information for this work through the five half-structured theme interviews I made. In this work I reflect my own experiences and the procedures that I used when doing the article to Eeva-magazine to the methods that the experts I interviewed favour and to the literature source material I draw from.

Scrupulous preparation work considerably influences the success of interviews. When a journalist has prepared himself carefully for the interview, he knows how to work in the situation properly, ask the right questions and create a confidential atmosphere. Regarding the success of the interview, it is important that a journalist gets the interviewee to relax. My study shows that a journalist is allowed to get sensitized in an emotional interview and even drop a few tears. However, it is very important that he is still able to control his feelings. His main responsibility is to listen to the interviewee, not steal the leading role to himself.

Keywords: Communication, journalism, monthly magazine, character interview.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TEORIAPOHJA.....	7
2.1 Teemahaastattelut ja lähdekirjallisuus	7
2.2 Tärkeimmät peruskäsitteet	9
2.3 Aikakauslehti.....	10
3 HAASTATTELUUN VALMISTAUTUMINEN	12
3.1 Perehdy aiheeseen perusteellisesti	12
3.2 Panosta haastatteluteemoihin ja kysymyksiin.....	15
3.3 Valitse hyvä haastattelupaikka ja varaa riittävästi aikaa.....	17
3.4 Valmistaudu myös henkisesti.....	18
4 HAASTATTELUTILANNE	20
4.1 Yritä saada haastateltava rentoutumaan	20
4.2 Etene helposta vaikeaan ja muista kuunnella.....	22
4.3 Pidä tunteesi pelissä, mutta kurissa.....	25
4.4 Pura ajatuksiasi jälkikäteen	26
5 POHDINTA	29
LÄHTEET.....	31
LIITTEET.....	34

1 JOHDANTO

Toiminnallinen opinnäytetyöni koostuu teososasta ja kirjallisesta raportista. Työni teososa on kirjoittamani aikakauslehtijuttu ”Elämä ei lopu parantumattomaan sairauteen”, joka julkaistiin Eeva-lehdessä heinäkuussa 2008. Haastattelin juttuuni kahta aikuisikäistä sisarusta, Sari Kvistiä ja Tuulikki Mertalaa, jotka molemmat sairastavat parantumattonta ALS-tautia eli amyotrofista lateraaliskleroosia. Toiminnallisen opinnäytetyöni raportin tarkoituksena on purkaa työprosessi auki ja samalla selvittää, minkälaisiin johdopäätöksiin olen työni pohjalta päätenyt (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65).

Olen työskennellyt opintojeni ohella freelance-toimittajana vuodesta 2005 lähtien ja kirjoittanut lyhyen työurani aikana juttuja hyvin erilaisista aiheista sanoma- ja aikakauslehtiin. ”Elämä ei lopu parantumattomaan sairauteen” oli kuitenkin ensimmäinen lehtijuttuni, jonka aiheen koin itse emotionaalisesti erityisen vaikeaksi. Emotionaalisella tarkoitan tunneperäistä ja koskettavaa, mieltäni liikuttanutta aihetta. Jutun aihe oli luonnollisesti myös haastateltavilleni tunneperäisesti haastava. Kvist ja Mertala joutuivat käsittelemään haastattelutilanteessa monia heille kipeitä asioita, jotka liittyivät vaikealuontoisen sairauden kanssa elämiseen.

Kuulin siskosten olemassaolosta alkukeväällä 2008. Kiinnostuin heidän tarinastaan, ja päätin etsiä jutulleni sopivan julkaisuforummin. Tarjosin aihetta Eeva-lehden päätoimittaja Liisa Jäppiselle. Hän piti juttuideasta heti. Jäppinen kuitenkin halusi ottaa tekstini luettavaksi aluksi avokaupalla. Sovimme, että haastattelen siskoksia ja kirjoitan jutun, jonka jälkeen hän saa lukea sen ja päättää julkaisusta. Toteutin jutun kokonaan kevään aikana. Palautin valmiin tekstin lehteen huhtikuussa 2008.

Mietin kyseistä jutuntekoprosessia jälkeenpäin pitkään. Jäin pohtimaan, olivatko omat toimintatapani haastatteluun valmistautuessa ja haastattelua tehdessä toimivia. Mietin myös, olisinko voinut tehdä jotakin paremmin. Valitsin tämän aiheen opinnäytetyökseeni, koska halusin selvittää asiaa tarkemmin. Kirjallisen raporttini fokus on haastattelu-prosessissa, jonka onnistumiseen etukäteisvalmistautuminen vaikuttaa. En ulota raporttiani jutun kirjoittamiseen, koska tämän työn pääpaino on haastattelutilanteessa ja sen hallitsemisessa, ei lehtijutun sisällöllisessä toteuttamisessa.

Tutkimustehtävänäni on selvittää, mitä lehtitoimittajan on syytä huomioida valmistautuessaan emotionaalisesti vaikeaan henkilöhaastatteluun sekä sitä tehdessään. Tavoitteenani on vastata ainakin seuraaviin tutkimuskysymyksiin: ”Mitä ammatillisia keinoja toimittaja voi käyttää valmistautuessaan henkilöhaastatteluun?”, ”Mitkä ovat olennaisimpia haastattelutilanteessa huomioitavia asioita?”, ”Miten toimittaja saa haastateltavan rentoutumaan?” ja ”Saako toimittaja herkistyä haastattelutilanteessa itse?”.

Olen jakanut työni kahteen varsinaiseen päälukuun. Ensimmäisessä luvussa käsittelen valmistautumiseen kuuluvaa tiedonhankintaa, kysymysten ja haastatteluteemojen miettimistä, haastattelupaikan ja -ajan valintaa sekä henkistä valmistautumista tilanteeseen. Toisessa luvussa käyn läpi sitä, miten toimittaja voi saada haastateltavan rentoutumaan sekä sitä, miten haastattelijan kannattaa viedä keskustelua eteenpäin. Pohdin lisäksi toimittajan omaa herkistymistä ja sen mahdollisia vaikutuksia haastattelutilanteeseen. Raportin lopussa käsittelen lyhyesti tärkeimpiä keinoja, joiden avulla toimittaja voi purkaa vaikeaan haastatteluun liittyviä tuntemuksiaan jälkikäteen.

Kuvailen tässä raportissa niitä työtapoja ja menetelmiä, joita itse käytin Eeva-lehteen tekemäni haastatteluun valmistautuessa sekä varsinaisessa haastattelutilanteessa. Vertaan työssä omia käytäntöjäni keräämääni alan ammattilaistietämykseen sekä media-alan kirjallisuudesta löytämäni informaatioon. Työni tarkoituksena on antaa käytännönläheistä tietoa ja työskentelyehdotuksia lehtitoimittajalle, joka lähtee tekemään henkilöhaastattelua emotionaalisesti vaikeaksi kokemastaan aiheesta. Tässä työssä esiteltyt toimintatavat ovat osin käyttökelpoisia myös muunlaisiin haastatteluihin valmistautuessa ja sellaisia toteuttaessa.

2 OPINNÄYTETYÖN TEORIAPOHJA

2.1 Teemahaastattelut ja lähdekirjallisuus

Opinnäytetyöni raporttiosuuden teoreettisen viitekehysten painopiste on journalistisessa työprosessissa ja alan hyvissä ammattikäytännöissä. Työni teoreettinen viitekehys pohjautuu suurilta osin media-alan kirjallisuuteen, omiin kokemuksiini sekä tekemiini puolistrukturoituihin teemahaastatteluihin. Puolistrukturoitu haastattelu tarkoittaa lomakehaastattelun ja strukturoimattoman eli avoimen haastattelun välimuotoa. Teemahaastattelussa ei ole strukturoidulle lomakehaastattelulle tyypillisesti kysymysten tarkkaa muotoa tai järjestystä, mutta se ei silti ole täysin vapaa. Haastattelumenetelmässä olennaisinta on, että haastattelu etenee tiettyjen teemojen varassa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 45–48.) Halusin haastatella opinnäytetyöhöni valitsemiani media-alan ammattilaisia, koska tiesin saavani heiltä muiden lähteideni rinnalle arvokasta käytännönläheistä tietoa.

Haastattelin työtäni varten TV2:lla esitettävän keskusteluohjelma Inhimillisen tekijän tuottaja-toimittaja Helena Itkosta. Inhimillinen tekijä on ohjelma, jossa vieraat pohtivat vuoroviikoin Itkosen ja toisen ohjelman tekijän Anne Flinkkilän kanssa elämän ratkaisemattomia arvoituksia, joihin ei ole olemassa vain yhtä oikeaa vastausta (Yleisradio Oy 2009). Valitsin Itkosen haastateltavakseni, koska hän on tehnyt yli 30-vuotisen toimittajanuransa aikana lukuisia haastatteluja vaikeista ja koskettavista aiheista. Olen itse seurannut Inhimillistä tekijää vuosikausia. Arvostan Itkosen työtä ohjelman parissa.

Toiseksi haastateltavaksi otin kokeneen toimittaja ja media-alan kouluttaja Panu Rädyn, joka on myös Itkosen tavoin työskennellyt pitkän uransa aikana useiden emotionaalisesti haastavien aiheiden parissa. Rätty on haastattelut muun muassa Myyrmannin ostoskeskuksessa pommin räjäyttäneen Petri Gerdtin isä Armas Gerdtiä juttuun ”Poikani Petri Gerdt”, joka julkaistiin Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä lokakuussa 2004. Kyseinen lehtijuttu on yksi parhaimmista, jonka olen koskaan lukenut. Jutusta huokuu läpi, kuinka hyvin Rätty onnistui tavoittamaan Armas Gerdtin sisimmän, vaikka kyseinen haastattelutilanne oli varmasti erittäin emotionaalinen.

Rädyn ja Itkosen lisäksi haastattelin opinnäytetyöhöni Eeva-lehden toimituspäällikkö Riitta Castrénia sekä lehden päätoimittajana haastattelujen aikaan kesällä 2008 työskեն-

nellyttä Liisa Jäppistä, koska heillä molemmilla on vankka tieto- ja taitopohja syvällisistä henkilöhaastatteluista. Lisäksi tein haastattelun TV-tuotantoyhtiö Susamurun tuotantojohtaja Sari Isotalon kanssa. Susamuru tekee tällä hetkellä dokumentaarista sarjaa ”Viimeiset sanani”, jonka joka jaksossa yksi kuoleva ihminen jättää jäähyväiset valitsemilleen läheisille videon kautta. Sarja esitetään YLE TV2:lla myöhemmin ilmoitettavana ajankohtana. (Susamuru Oy 2009.) Sari Isotalo toimii sarjan tuottajana ja on tuotantoprosessin aikana muun muassa haastatellut ohjelman päähenkilöitä.

Toteutin Panu Rädyn, Riitta Castrénin ja Liisa Jäppisen haastattelut puhelimitse kesällä 2008. Nauhoitin puhelinhaastattelut Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun radiotoimituksen tiloissa Avid Xpress DV -editointiohjelmalla. Tallensin haastattelut jälkikäteen wav-muotoon, jotta pystyin kuuntelemaan niitä omalla kotitietokoneellani. Tein Helena Itkosen haastattelun Tampereella Yleisradion Tohlopin tiloissa niin ikään kesällä 2008. Toteutin saman matkan aikana Tampereella myös Sari Isotalon haastattelun. Nauhoitin Itkosen ja Isotalon keskusteluesitiot digitaalisella tallentimella. Litteroin eli purin jälkikäteen kolme viidestä tallentamistani haastatteluista kokonaan kirjallisiksi versioiksi. Kahdesta muusta haastattelusta kirjoitin puhtaaksi olennaisimmat asiat.

Suunnittelin ennen haastatteluja peruskysymykset kullekin asiantuntijalle. Haastattelutilanteessa keskustelin heidän kanssaan kuitenkin melko vapaamuotoisesti. Pidin silti määrätietoisesti huolta siitä, että käyn läpi kaikki tärkeimmät patteristoni kysymykset ennen lopettamista. Esitin kaikille haastateltavalleni tiettyjä samoja kysymyksiä, jotta pystyisin kartoittamaan vastausten pohjalta yhdenmukaisuuksia. Esitin luonnollisesti myös jatkokysymyksiä ja ennalta suunnittelemtomia kysymyksiä jokaiselle. Asiantuntijahaastattelujeni pituudet vaihtelivat henkilöstä riippuen puolesta tunnista kahteen tuntiin. Pisimmän haastattelun tein Panu Rädyn kanssa.

Teemahaastatteluiden lisäksi olen käyttänyt työssäni lähdemateriaalina pääsääntöisesti suomenkielistä media-alan kirjallisuutta. Päälähdeteoksiani ovat Jorma Miettisen kirja ”Toimitustyö” (1988), Tapani Huovilan teos ”Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja” (2005), Aino Suholan, Seppo Turusen ja Markku Variksen kirja ”Journalistisen kirjoittamisen perusteet” (2005) sekä Lauri Kotilaisen teos ”Parempi lehtijuttu” (2003). Olen lisäksi tutustunut englanninkieliseen media-alan lähdeaineistoon sekä yhteen Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitoksella vuonna 2004 tehtyyn gradutyöhön, jonka on tehnyt Laura Niemi. Kyseinen tutkielma käsittelee henkilöhaastattelun tekemistä.

2.2 Tärkeimmät peruskäsitteet

Ennen haastatteluun valmistautumista ja haastattelutilanteen käsittelyä koskevia lukuja on syytä käydä läpi muutamia peruskäsitteitä, joiden avulla työssäni käsiteltävää journalistista työprosessia pystyy ymmärtämään paremmin.

Viestintä on perimmiltään ihmisten tai erilaisten järjestelmien välistä tiedon siirtoa ja vaihdantaa. Sen voi nähdä kaksisuuntaiseksi sanomien ja merkitysten vaihtamiseksi eri merkkijärjestelmien avulla. Viestintäprosessin yleinen malli voidaan jakaa lähettäjään eli lähteeseen tai lähettimeen, siirtotiehen eli kanavaan sekä vastaanottajaan eli määränpäähän. Lisäksi tähän prosessiin kuuluu palaute, vastaanottajalta lähettäjälle siirtyvä vastakkaissuuntainen informaatio. (Kuutti 2006, 258–259.)

Joukkoviestintä tarkoittaa eri sanomien välittämistä massoille, eli suhteellisen suurelle ja ennalta rajaamattomalle yleisölle. Joukkoviestinnässä käytetään apuna erilaisia teknisiä apuvälineitä eli kanavia. Joukkoviestintään lukeutuvat kaikki median eri muodot. (Kunelius 2001, 15.) Eri mediavälineet voidaan luokitella graafisiin tiedotusvälineisiin eli lehtiin ja aikakauslehtiin, sähköisiin tiedotusvälineisiin eli esimerkiksi radioon ja televisioon sekä niin sanottuihin uusiin välineisiin eli internetiin ja gsm:ään. (Huovila 2005, 15–25.)

Journalismi on yksi näistä joukkoviestinnän sisältölohkoista. Journalismi edellyttää sanomien välittämisessä jotakin teknistä joukkoviestintä, kuten aikakauslehteä tai televisiota. Journalismin tehtävinä pidetään muun muassa totuudenmukaisen tiedon välittämistä sekä julkisen keskustelun edistämistä. (Kuutti 2006, 73.) Journalismi määritellään ajankohtaiseksi ja faktapohjaiseksi joukkoviestinnäksi; journalismissa välitettyjen sanomien arvoa lisää niiden tuoreus. Ajankohtaisuus on kuitenkin kriteerinä väljä, sillä esimerkiksi jokin vanha tapahtuma voi olla ajankohtainen vielä vuosikymmeniä sen tapahtumisen jälkeen. (Kunelius 2001, 18.)

Haastattelu on journalistinen tiedonhankintamenetelmä, joka pohjaa kysymyksiin ja niistä saatuihin vastauksiin. (Kuutti 2006, 48). Haastattelua pidetään toimittajan keskeisimpänä tiedonhankintatapana. Tämä johtuu siitä, että haastattelun avulla toimittaja pystyy saamaan nopeasti informaatiota suoraan asiantuntijalta. Haastattelu voidaan toteut-

taa joko henkilökohtaisesti, puhelimitse tai kirjallisesti esimerkiksi sähköpostin välityksellä. (Huovila 2005, 79.)

Haastattelut on tapana jakaa kahteen ryhmään; asiahaastatteluun, jossa haastateltava, joka on usein jonkun alan asiantuntija, tietää lukijoita kiinnostavia asioita sekä henkilöhaastatteluun, jossa haastateltavan itsensä persoona kiinnostaa lukijoita (Suhola & Turunen & Varis 2005, 67). Jorma Miettisen (1988, 106) mukaan haastattelun sanotaan saaneen alkunsa Yhdysvalloissa New York Heraldin kustantaja James Gordon Bennetin aloitteesta vuonna 1836. Tieto on peräisin John Bradyn kirjasta ”The Craft of Interviewing” vuodelta 1976. Tuolloin eräässä kaupungin ilotalossa oli murhattu prostituoitu nainen. Bennett meni paikalle haastattelemaan henkilöä, joka oli löytänyt surmatun naisen ruumiin ja kirjoitti jutun lehteen jälkeinpäin kysymys-vastaus -menetelmällä, jota nykyisin käyttää hyvin usein esimerkiksi kaupunkilehti City. Juttu antoi lukijoille sellaisen tunteen, että he olivat itse paikalla seuraamassa tilannetta. (Miettinen 1988, 106.)

Silloin kun haastattelun perusintressi kohdistuu henkilöön eikä esimerkiksi hänen edustamaansa asemaan, sitä voidaan kutsua henkilöhaastatteluksi. Henkilöhaastattelun tavoitteena on luoda haastateltavasta kuva persoonana. Tällöin haastateltavan valinta pohjaa siihen, miten kiinnostava henkilö haastateltava on. (Rajamäki 1994, 14.) Henkilöhaastattelu tehdään yleensä ajankohtaisesta tai muuten esillä olevasta ihmisestä. Haastattelussa toimittaja pyrkii tuomaan haastateltavaansa lukijaa lähemmäs esimerkiksi kuvaamalla tämän persoonaa tai arvomaailmaa. Uutisjuttuun verrattuna henkilöhaastattelu on luonteeltaan syvällisempi. (Niemi 2004, 55.)

2.3 Aikakauslehti

Ranskalainen Journal des Savants, joka aloitti vuonna 1665, oli ensimmäinen merkittävä aikakauslehti. Suomalainen aikakauslehdistö, kuten sanomalehdistökin, katsovat alkujuuriansa lepäävän Tidningar Utgifne af ett Sällskap i Åbo -lehdessä ja Suomenkieliset Tieto-Sanomats -lehdessä. Molemmat lehdet ilmestyivät harvoin ja sisälsivät uutisten kehittymättömyyden vuoksi enimmäkseen artikkeleita. Suomessa 1800-luvulla ensimmäisiä aikakauslehtiä olivat kulttuurilehti Mnemosyne, joka ilmestyi vuonna 1819, Elias Lönnrotin Mehiläinen vuodelta 1836 ja Johan Vilhelm Snellmanin Maanmiehen ystävä vuodelta 1844. Vuosisadan lopulla aikakauslehdistö monipuolistui entisestään ja etsi

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä omat kohderyhmänsä sekä asiasisältönsä. Silloiset aikakauslehdet erikoistuivat muun muassa viihteeseen, kulttuuriin ja urheiluun. (Huovila 2005, 18.)

Aikakauslehtien liitto määrittelee aikakauslehden julkaisuksi, joka muun muassa ilmestyy säännöllisesti vähintään neljä kertaa kalenterivuoden aikana, sisältää jokaista numeroa kohti useita artikkeleita ja on kaikkien tilattavissa tai laajalti saatavissa (Aikakausmedia 2009). Huovilan mukaan (2005, 19) Suomessa on kansainvälisesti katsottuna merkittävä määrä aikakauslehtiä, ja ne voidaan jakaa yleisölehtiin, ammatti- ja järjestölehtiin, mielipidelehtiin sekä asiakaslehtiin. Aikakauslehtien liittoon kuuluu yli 330 jäsenlehteä. Vuonna 2008 lukijamääriltään suurimpia aikakauslehtiä Suomessa olivat Pirkka (2 691 000), Yhteishyvä (1 889 000) ja OP-Pohjola -lehti (1 285 000). Suomessa myytiin viime vuonna 21,4 miljoonaa suomalaista ja 3,0 miljoonaa ulkomaista aikakauslehteä irtonumeroina. Vuonna 2007 suomalaisten aikakauslehtien kappalemyynti irtonumeroina oli 21,1 miljoonaa. (Aikakausmedia 2009.)

Eeva-lehti kategorisoidaan yleisölehdiksi, yleisaikakauslehdiksi ja naisten yleislehdeksi. Eeva ilmestyy kerran kuukaudessa eli yhteensä kaksitoista kertaa vuodessa. Lehteä julkaisee ja kustantaa A-lehdet Oy. (Aikakausmedia 2009.) Eeva-lehden ensimmäinen näytekappale ilmestyi vuodenvaihteessa 1933–1934. Lehden viralliseksi ilmestymisvuodeksi on määritelty 1934, jolloin Eevaa alettiin julkaista säännöllisesti kuukausittain. (Jäppinen 2008.) Levikiltään 95247 laajuinen lehti (LT 2008) täytti tänä vuonna 75 vuotta. Lehdellä on lukijoita 366 000 kappaletta. (A-lehtien Mediaopas 2009.) Aikakauslehden päätoimittajana työskenteli vielä tekemäni jutun julkaisun aikana Liisa Jäppinen. Tällä hetkellä Eevan päätoimittajana toimii Riitta Nykänen (Eeva 2009).

Tunnejournalismi on Eeva-lehden ominta alaa (Castrén 2008). Lehti on erikoistunut syvällisiin, hyvin kirjoitettuihin henkilöhaastatteluihin, jotka herättävät ajatuksia ja keskustelua. Lehden jutuissa ihmisen elämän tapahtumia käsitellään usein tunnettujen ihmisten, julkisuudenhenkilöiden, kautta. Ideana on, että haastateltavat kertovat lehdessä asioita elämänsä tapahtumista, joihin lukijat voivat peilata omaa elämäänsä ja ajatuksiinsa. (Jäppinen 2008.) Eevan tarkoituksena on saada ihmiset puhumaan elämästään ja vaikeista ratkaisuistaan avoimesti (Eeva 2009).

3 HAASTATTELUUN VALMISTAUTUMINEN

3.1 Perehdy aiheeseen perusteellisesti

Tieto voidaan jakaa Jorma Miettisen (1988, 91) mukaan muotonsa perusteella kirjalliseen, visuaaliseen ja auditiiviseen eli kuultavissa olevaan informaatioon. Käsittelen tässä pääluvussa haastattelua edeltävää tiedonhankintaa, josta toimittaja voi hyötyä haastattelua tehdessään.

Hyvän journalistin yhtenä tärkeänä ominaisuutena pidetään hyvää yleissivistystä (Salminen 1998, 253). Tosiasia kuitenkin on, että edes erinomainen toimittaja ei voi tietää kaikkea niistä kymmenistä tai sadoista aiheista, joista hän joutuu uransa aikana kirjoittamaan. Kun edessä on outo jutunaihe, toimittajalla ei ole muuta keinoa kuin tehdä koti-läksyt, eli perehtyä aiheeseen perusteellisesti (Kotilainen 2003, 45). Onnistunut lehtijuttu pohjautuu kunnolliseen aineistoon, ja kunnollinen aineisto taas pohjautuu usein moniin erilaisiin lähteisiin. Mitä laajemmasta jutusta on kysymys, sitä monimuotoisempia lähteitä journalisti työssään todennäköisesti käyttää. (Suhola ym. 2005, 53.)

Uusien asioiden tutkiminen vie aina aikaa. Toimittajan on siis syytä huomioida realistisesti, miten paljon hän voi käyttää aikaansa etukäteistyön tekemiseen. Jutun deadline asettaa tähän raja-aidat. Toimittaja pystyy tietenkin tekemään taustatyönsä perusteellisemmin ja penkomaan tietoa pidempään, jos jutun deadlineen on esimerkiksi aikaa kokonainen viikko. Tilanne on täysin eri, jos jutun pitää valmistua yhdessä päivässä. (Fleming & Hemmingway & Moore & Welford 2006, 37.)

En itse tiennyt ALS-taudista juuri mitään, kun kuulin ensimmäistä kertaa Sari Kvististä ja Tuulikki Mertalasta alkukevästä 2008. Läheinen tuttavani, joka on myös Kvistin hyvä ystävä, tiesi, että työskentelen kirjoittavana freelance-toimittajana. Hän ehdotti minulle, että tekisin siskoksista ja heidän elämästään jutun lehteen. Tuttavani kertoi, että Kvist ja Mertala ovat halukkaita kertomaan kokemuksistaan ja elämästään parantumattoman sairauden kanssa, koska he toivovat, että pystyisivät omia kokemuksiaan jakamalla auttamaan muita samassa tilanteessa olevia. ALS eli amyotrofinen lateraaliskleroosi on hyvin vaikealuontoinen sairaus, joka tuhoaa edetessään ihmiskehon liikehermot, minkä seurauksena vartalon tahdonalaiset lihakset surkastuvat kokonaan. Edetes-

sään tauti vie ihmisen liikkumiskyvyn ja vaikuttaa lopulta invalidisoivasti myös nielemiseen ja puhumiseen. Motoneuronitautiin sairastuneen elinikäennuste on noin 3–5 vuotta diagnoosin jälkeen. (Lihastautiliitto ry 2009.)

Aivan ensimmäinen askeleeni jutuntekoprosessissa oli tiedonhankinta. Koska juttuaiheeni liittyi ALS-tautiin ja sen kanssa elämiseen, halusin tietää, minkälainen sairaus ALS on. Mieleeni nousi valtavasti kysymyksiä: Millä tavalla ALS vaikuttaa tautiin sairastuneeseen? Miten sairaus etenee? Kuinka paljon meillä Suomessa on ALS-potilaita? Minkälainen on ALS-diagnoosin saaneen potilaan elinikäennuste?

Päätin aluksi katsoa, mitä tietoa löydän taudista internetin kautta. Lauri Kotilaisen (2003, 49) mukaan toimittajan kannattaakin etsiä informaatiota aina ensin Internetistä jos hän haluaa ymmärtää jonkun asian paremmin, koska se on tiedonlähteenä nopein ja yleensä myös halpa. Toimittajan tulee kuitenkin olla Internetistä löytyvän tiedon kanssa erityisen varovainen, sillä se on samalla kavala lähde; jokainen verkossa surffaava voi käytännössä laittaa Internetiin mitä tahansa informaatiota, mikä tarkoittaa sitä, että omiin käsiin päätyvä tieto ei välttämättä pidä paikkaansa (Kotilainen 2003, 50–51). Pyrin juuri tästä syystä lukemaan itse ALS-taudista vain sellaisista sähköisistä lähteistä, joita pidin luotettavina. Tällaisia tahoja olivat muun muassa valtakunnallisen vammaisjärjestö Lihastautiliiton sekä Suomen MS-liiton internetsivut. (Karppinen 2008.)

Internetistä löytyneen informaation lisäksi luin haastatteluun valmistautuessani ALS-tautiin liittyvää kirjallisuutta. Tutustuin sairautta koskevan faktatiedon lisäksi kirjoihin, jotka kertoivat sairaudesta tunneperäisemmin. Luin valmistautumisvaiheessa ruotsalaisen uutisankkuri Ulla-Carin Lindquistin omaelämäkerrallisen teoksen ”Ken voi airoitta soutaa”, joka käsittelee naisen omaa kamppailua aggressiivisesti etenevän amyotrofisen lateraaliskleroosin kanssa. Tutustuin myös Mitch Albomin kirjoittamaan ”Tuesdays with Morrie” -kirjaan, joka kertoo ALS-taudista sairastuneen läheisen näkökulmasta. Pystyin Lindquistin ja Albomin kirjojen kautta perehtymään siihen, mitä sairastunut itse tai sairastuneen lähiomaiset tuntevat ja kokevat sairauden aiheuttaman myllerryksen keskellä.

Kirjalähteiden ja Internetin lisäksi vanhat lehtileikkeet ovat usein erinomaisia tiedonlähteitä. Kun freelancetoimittaja Panu Rätty (2008) valmistautui Petri Gerdtin isän haastatteluun, hän käytti apuna Helsingin Sanomien laajaa arkistoa. Rätty sai lopulta kerättyä

itselleen lehden informaattikon avulla kokonaisen laatikollisen Myyrmannin räjähdykseen liittyviä lehtileikkeitä taustamateriaaliksi, joihin hän tutustui ennen Armas Gerdtin haastattelun tekemistä. (Räty 2008.)

Lukemisen lisäksi toimittaja voi valmistautua haastatteluun myös esimerkiksi katsomalla dokumenttielokuvia tai kuuntelemalla radiojuttuja, jotka on tehty hänen työhönsä liittyvästä aiheesta. Usein on myös hyvä jututtaa haastateltavan tuttavapiiriä valmistautumisvaiheessa (Suhola ym. 2005, 75). Itse en tehnyt tässä tapauksessa niin, koska en kokenut sitä tarpeelliseksi. Juttuni päälähtökohtana oli selvittää, miten haastateltavani suhtautuvat diagnooseihinsa ja pystyvät elämään tiedon kanssa päivästä toiseen. Siitä ei olisi kukaan toinen osannut kertoa heidän puolestaan.

Valmistauduin Mertalan ja Kvistin haastatteluun pelkästään lukemalla. Tiedonhankintamenetelmäni ja hakemani tiedon määrä tuntuivat minusta sillä hetkellä sopivilta, koska olin lähdössä tekemään henkilöhaastattelua, joka poikkeaa selvästi asiahaastattelusta. Asiahaastattelun tarkoituksena on ensikädessä välittää informaatiota, kun taas henkilöhaastattelussa toimittajan tavoitteena on välittää kuva itse haastateltavasta. Toimittaja ei siis voi valmistua koskaan henkilöhaastatteluun täysin samalla tavalla kuin asiahaastattelun tekemiseen, koska haastateltavan kohtaaminen on henkilökuvaan tehtäessä niin tärkeää. (Suhola ym. 2005, 71–72.)

Tämä ei kuitenkaan missään nimessä tarkoita sitä, ettei toimittajan kannattaisi valmistautua henkilöhaastatteluun etukäteen. Päinvastoin. Jos toimittaja ei ole valmistautunut haastatteluun, hän ei edes tiedä, mitä hänen kannattaa haastateltavalta kysyä. Jos toimittajalla on taustatiedot täysin hukassa, hän ei myöskään todennäköisesti ymmärrä saamiinsa vastauksia, vaikka onnistuisikin kysymään jotakin. (Kotilainen 2003, 139.) Perusteellista valmistautumista painottavat voimakkaasti myös haastattelemani asiantuntijat. Helena Itkonen (2008) kiteyttää asian osuvasti.

”Yksinkertaisesti eihän (toimittaja) nyt voi mennä tapaamaan ihmistä ja kysyä että hei, voisitko kertoa mistä tässä kaikessa on kysymys. - - Se ois niin häpeällistä että ei semmosta kehtaa tehdä.” (Itkonen 2008)

3.2 Panosta haastatteluteemoihin ja kysymyksiin

Haastattelukysymykset voidaan jakaa Tapani Huovilan (2005, 83) mukaan neljään luokkaan; puhtaisiin kysymyksiin, tarkistuskysymyksiin, taustakysymyksiin ja keventäviin kysymyksiin. Yleisimmin toimittaja käyttää puhtaita eli avoimia kysymyksiä, jotta hän ei ohjaisi haastateltavaansa vastaamaan niihin tavalla, jonka hän voi ennakoida. Tällä tavalla journalisti menettelee etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa on syytä epäillä, että haastateltava olisi altis vaikutuksille. (Huovila 2005, 81.)

Tarkistuskysymykset voidaan jakaa jatko- tai lisäkysymyksiin, väitekysymyksiin ja vertailukysymyksiin. Jatko- ja lisäkysymyksiä käytetään, kun haastateltava vastaa johonkin asiaan liian epäselvästi tai ympärilyöreästi. Toimittaja voi myös esittää kysymyksensä väitteen muodossa tai vertailla haastateltavan antamaa vastausta kannanottoihin, joita tämä on aiemmin esittänyt. Taustakysymyksillä toimittaja pystyy yhdistämään käsiteltävän asian laajempiin kokonaisuuksiin. Keventävillä, juttuaiheeseen liittyvillä kysymyksillä toimittaja saa lisätietoja tai esimerkkiaineistoa aiheestaan. (Huovila 2005, 83.)

Jorma Miettisen (1988, 110) mukaan toimittajan kannattaa laatia ennen haastatteluun menemistä kysymyspatteristo, joka sisältää ne kysymykset, joihin journalisti haluaa saada haastateltavaltaan vastaukset. Kysymysrunkoa ei kuitenkaan tarvitse noudattaa orjallisesti haastattelutilanteessa; kysymykset ovat enemmänkin ohjeellisia. Suunnitelmasta rungosta saa ja pitää poiketa. (Miettinen 1988, 110.)

Aino Suholan, Seppo Turusen ja Markku Variksen (2005, 72) mielestä kysymyspatteristot on taas syytä jättää haastatteluun mennessä pois ja lähteä kuin utelias vaeltaja tutki- maan, mitä tilanne tuo tullessaan. Tämä osoittaa, että kysymysten muotoilussa ja ylipää- tään siinä, kannattaako kysymyksiä miettiä etukäteen, ei ole olemassa yhtä absoluuttista totuutta. Erilaisia käytäntöjä on niin paljon kuin on toimittajiakin.

Valmiiden kysymysten sijaan toimittaja voi tehdä haastatteluun myös esimerkiksi avainsanalistan, joka toimii haastattelijan tukena ja muistin apuna tilanteessa. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että toimittaja on pystynyt omaksumaan aiheestaan valmistautumisvaiheessa niin paljon tietoa, että etukäteen muotoiltuja kysymyksiä ei tarvita. Haastattelun jälkeen toimittaja voi vielä vilkaista avainsanalistansa pikaisesti läpi ja tarkistaa, onko kaikki olennaiset asiat käyty läpi. (Räty 2008.)

Itkosen (2008) mielestä toimittajan kannattaa kiinnittää kysymysten, sekä suullisten että kirjallisten, muotoiluun erityistä huomiota. Itkonen kertoo, että hän käyttää kollegansa Anne Flinkkilän kanssa todella paljon aikaa haastattelukysymysten miettimiseen ja muotoilemiseen. Kun kysymyksen muotoilee oikein, haastateltavan voi johdattaa vastaamaan juuri siihen asiaan, mihin toimittaja haluaa hänen vastaavan. Huolettomasti muotoillut kysymykset voivat taas johdattaa haastateltavan vastaamaan aivan väärin asioihin, minkä seurauksena haastattelu saattaa mennä hakoteille. (Itkonen 2008.) Television keskusteluohjelmaa tehtäessä tällä on tietenkin erityisen suuri merkitys, koska kysymysten ja vastausten tulee olla käyttökelpoisia lähes sellaisenaan. Lehtihaastattelua tehdessä tilanne on toinen, sillä toimittajan ei tarvitse pyrkiä luomaan haastattelutilanteeseen erityistä dramaturgiaa. Jos aikaa on, toimittaja voi esittää haastateltavalle runsaasti eri kysymyksiä ja antaa hänen puhua niin pitkään kuin puhetta tulee. (Räty 2008).

Kun toimittaja haastattelee juttuunsa useampaa kuin yhtä henkilöä, hänen kannattaa ratkaista etukäteen, ovatko haastateltavat yhtä aikaa läsnä tilanteessa vai tehdäänkö haastattelu kunkin henkilön kanssa erikseen (Rajamäki 1994, 15). Tiesin itse heti, että haluan haastatella Kvistiä ja Mertalaa yhtä aikaa. Valinta oli luonteva, koska kyseessä olivat siskokset, joilla on täysin sama tautidiagnoosi. Koska tiesin, että haastattelun kahden henkilöä yhtä aikaa, mietin pitkään, miten huomioin sen kysymyspatteristossani. Päätin lopulta, että en tee sisaruksille erillisiä kysymyksiä. Kirjasin ylös vain pääteemat, joita halusin käsitellä molempien kanssa. Luotin siihen, että haastattelutilanteessa mieleeni tulee monia lisäkysymyksiä, joita haluan esittää kummallekin erikseen.

Jorma Miettisen (1988, 113) mielestä kokeneidenkin toimittajien tekemissä kysymyksissä on usein parantamisen varaa. Miettinen muistuttaa, että haastateltavalle esitettävät kysymykset kannattaa aina aloittaa kysymyssanalla. Kysymysten pitää myös olla täsmällisiä ja helppotajuisia. Arkoja tai vaikeita kysymyksiä ei missään nimessä tarvitse välttää; sellaisia kysymyksiä itse asiassa pitääkin esittää aina kun se on perusteltua. (Miettinen 1988, 114). Pertti Hemánus on samaa mieltä, mutta hän muistuttaa, että vaikeiden kysymysten tekemisessä piilee aina se riski, että haastateltava saattaa niiden seurauksena joskus jopa keskeyttää haastattelun (Hemánus 1992, 84).

3.3 Valitse hyvä haastattelupaikka ja varaa riittävästi aikaa

Henkilöhaastattelun tekemiseen kannattaa aina varata reippaasti aikaa. Asiahaastattelu saattaa syntyä vaivattomasti puolessa tunnissa, kun taas henkilöhaastattelussa päästään jutun juureen vasta puolen tunnin tai tunnin päästä (Suhola ym. 2005, 72). Kiireettömän tunnelman luominen auttaa haastattelutilanteen rauhoittamisessa ja haastateltavien rentouttamisessa. Varasin itse Kvistin ja Mertalan haastatteluun runsaasti aikaa. En ottanut haastattelupäivälle mitään muita menoja. Haastattelu kesti lopulta lähes viisi tuntia.

Kävimme Kvistin ja Mertalan kanssa läpi yhdessä vain yhden kokonaisen haastatteluseSSION. Mielestäni se riitti tässä tilanteessa, mutta toisaalta olisin voinut tavata sisikoksia samanaikaisesti toisen tai jopa kolmannenkin kerran. Näin jälkeinpäin ajateltuna se olisi saattanut syventää haastattelua entisestään. Panu Rätty (2008) suosii kyseistä toimintatapaa; hän pyrkii tapaamaan omia haastateltaviaan moneen otteeseen ja useissa eri paikoissa. Tämä mahdollistaa sen, että toimittaja voi käyttää eri paikoissa tapahtuneita haastatteluja tavallaan myös kohtauksina jutun sisällä. (Rätty 2008.)

Toimittajan kannattaa kiinnittää käytettävän ajan lisäksi huomiota sen paikan valintaan, jossa haastattelu toteutetaan. Haastattelupaikan tulisi olla tarpeeksi rauhallinen. Usein haastattelu kannattaa toteuttaa haastateltavan omassa kodissa, jossa haastateltava voi rentoutua. Samalla toimittaja pääsee näkemään haastateltavansa elinympäristöä ja voi kysellä lisää esimerkiksi kodissa olevista tavaroista. (Niemi 2004, 21.) En itse usko siihen, että koti on aina paras paikka haastattelun tekemiseen. Riitta Castrén (2008) esimerkiksi kertoo, että hän tekee nykyään lähes poikkeuksetta kaikki Eeva-lehden haastattelunsa ravintolassa hyvän ruuan äärellä. Ympäristö on ollut hänestä toimiva.

Hyvä haastattelupaikka voi siis vaikuttaa haastattelun onnistumiseen positiivisesti, mutta olen kuitenkin itse sitä mieltä, että onnistuneen haastattelun voi tehdä loppujen lopuksi ihan missä vain. Tärkeintä on, että toimittaja onnistuu saamaan tarpeeksi hyvän kontaktin haastateltavaan ja pääsemään sisälle hänen maailmaansa. Uskon, että siihen voidaan päästä periaatteessa ihan missä paikassa vain.

3.4 Valmistaudu myös henkisesti

Kun toimittaja on valmistautunut haastatteluunsa hankkimalla tietoa ja käymällä läpi tulevan haastattelunsa teemoja tai kysymyksiä, hänen on syytä valmistua tilanteeseen henkisesti. Tämä on suotavaa erityisesti silloin, kun juttuaihe jonka parissa hän työskentelee, tuntuu toimittajasta itsestään emotionaalisesti haastavalta. Olisi ihanteellista, että toimittajalla olisi aina aikaa ennen haastattelua pysähtyä miettimään juttuaihettaan kunnolla. Esimerkiksi oma kielenkäyttö saattaa paljastaa haastattelutilanteessa toimittajan omat ahdistukset ja asenteet, joita hän ei ole itse osannut formuloida. (Itkonen 2008.) Se, minkä kukakin ihminen kokee emotionaalisesti vaikeaksi, tietenkin vaihtelee.

Minulle ajatus vakavan sairauden ja kuoleman käsittelystä haastattelutilanteessa tuntui heti emotionaalisesti vaikealta. Tiesin jo haastatteluun valmistautuessani, että tulen keskustelemaan haastateltavieni kanssa muun muassa kuolemasta ja siihen liittyvistä ajatuksista. Eniten huolehdin siitä, osaanko puhua vaikeista asioista korrektisti, mutta silti tarpeeksi suoraan. Juuri tästäkin syystä haastatteluteemojen miettimisestä oli minulle merkittävä hyöty; pystyin samalla jäsentelemään mielessäni kyseisiä asioita. Mietin ennen haastattelua paljon sitä, millä tavalla ja millä sanoilla käsittelem erilaisia asioita.

Yritin myös parhaani mukaan valmistaa itseäni henkisesti siihen, että tulen kohtaamaan kaksi ihmistä, joiden ulkoisessa olemuksessa ALS-taudin oireet näkyvät osin selvästi. Tuulikki Mertalalta sairaus on esimerkiksi vienyt kävelykyvyn ja halvaannuttanut äänihuulen. Tiesin tämän juteltuani Sari Kvistin kanssa puhelimesta ennen haastattelua, joten osasin varautua siihen. Siitä, että pystyin käsittelemään näitä asioita ennalta ja valmistelemaan itseäni haastatteluun, oli iso apu. Tilanne ei päässyt yllättämään.

Henkiseen valmistautumiseen kuuluu mielestäni olennaisesti myös se, että toimittaja heittää omat ennakkoluulonsa, joita hänellä ehkä on juttuaihettaan kohtaan, kokonaan menemään. Lauri Kotilainen (2003, 47–48) painottaa juuri tätä. Toimittajan tulisi pystyä lähestymään hänelle outoja asioita ennakkoluuloitta. Ihmisiin, heidän tapoihinsa, uskomuksiinsa tai tottumuksiinsa ei saa suhtautua halveksivasti. Mikäli toimittaja tekee niin, hän ei kykene ikinä eläytymään heidän ajattelutapaansa ja elämäänsä kunnolla. (Kotilainen 2003, 47–48.)

Minullakin oli tietynlaisia mielikuvia ALS-taudista vielä siinä vaiheessa, kun kuulin ensimmäistä kertaa Kvististä ja Mertalasta. Mursin nämä ennakkoluulot ennen haastattelua perehtymällä aiheeseen. Se todella kannatti. Minun oli helpompaa toimia haastattelussa kun tiesin oikeasti, minkälainen tauti on sen sijaan, että olisin luullut tietäväni asiasta jotakin ja toiminut sen oletuksen pohjalta. Haastattelussa ilmeni, että monilla siskosten ystävilläkin on ollut ennakkoluuloja tautia kohtaan, mikä on ollut heille molemmille todella vaikeaa. Jos olisin itse saapunut haastatteluun samantyylisten ennakkoletusten kanssa, olisin saattanut sanoa tai kysyä jotakin epäkorrektia ja loukata heitä. Sellaisen käytöksen myötä en olisi varmasti saanut luotua tilanteeseen luottamuksellista tunnelmaa.

Panu Rätty (2008) ei löydä etukäteisvalmistautumisesta minkäänlaisia haittapuolia. Päinvastoin; huolellinen taustatyö ja valmistautuminen antavat toimittajalle kyvyn hallita tilannetta, vaikka kaikki ei menisikään haastattelussa täysin suunnitelmien mukaan, kuten yleensä käy. Sen lisäksi, että etukäteistyöstä on apua toimittajalle, se vaikuttaa myös siihen, miten haastateltava kokee tilanteen ja myös suhtautuu toimittajaan. (Rätty 2008.)

”Luottamuksellinen tunnelma (haastatteluun) luodaan sillä, että perehdytään aiheeseen niin hyvin etukäteen, että haastateltava ymmärtää, et tää ihminen on todella kiinnostunut tästä aiheesta.” (Rätty 2008)

Itkonen (2008) muistuttaa, että joskus liika valmistautuminen saattaa johtaa siihen, että toimittaja hirttää itsensä omiin suunnitelmiin. Siitä voi seurata, että toimittaja ei kuuntelekaan haastateltavaansa, vaan on tietävinään käsiteltävistä asioista kaiken paremmin kuin asianomainen henkilö. (Itkonen 2008.) Tämä on yksi varimmista tavoista pilata koko haastattelutilanne. Vaikka toimittaja tietäisikin jostakin asiasta enemmän kuin haastateltava, sitä ei tarvitse kuuluttaa ääneen. Tämän lisäksi oman kiinnostamattomuuden esilletuonti tai käsiteltävän asian vähättely ovat varmoja keinoja sabotoida haastattelu. Toimittajan täytyy muistaa osoittaa haastateltavalleen, että käsiteltävä asia on tärkeä ja motivoida häntä kertomaan siitä lisää. (Miettinen 1988, 109–110.)

4 HAASTATTELUTILANNE

4.1 Yritä saada haastateltava rentoutumaan

Kotilaisen mukaan (2003, 66) toimittajan kannattaa kohdata haastateltavansa mahdollisimman tasapuolisesti; ei ylimielisesti, alentuvasti, madellen, leperrellen tai pökkuroiden. Niemi (2004, 60–61) painottaa ystävällistä ja korrektia käytöstä, koska se voi vaikuttaa myös mahdollisesti myöhemmin toteutettavien juttujen tekoon; jos haastateltavalle jää huono kuva toimittajasta, hän ei välttämättä enää koskaan anna uutta haastattelua kenellekään.

Helena Itkonen (2008) kehottaa toimittajia kohtaamaan haastateltavansa mahdollisimman pelottomasti ja rohkeasti. Sari Isotalo (2008) taas korostaa umpirehellisyyttä. Isotalon mielestä toimittajan pitää pyrkiä siihen, että hän on haastattelutilanteessa täysin rehellinen niin itselleen kuin haastateltavalleenkin. Hän muistuttaa, että toimittajan kannattaa pyrkiä ottamaan eteen tulevat asiat vastaan juuri sellaisina kuin ne ovat yrittämättä itse muuttaa niitä joksikin muuksi. Silloin toimittaja sallii rehellisyyden myös haastateltavalleen. (Isotalo 2008.)

”Se on mun mielest se mitä nää on arvostanu nää ihmiset (Viimeiset sanani -sarjan päähenkilöt) yli kaiken, sitä että on täysin rehellistä, täysin suoraa, täysin avointa. - - Silloin ne voi sanoa ihan suoraan että et ”kyllä mua on ahdistanut hirveesti, mä käyn mielenterveystoimistossa sen takia ja saan sen takii, syön sen takii välil mielialalääkkeitä” kun ne tietää, että me ei ajatella että onks sil pääskin vikaa, vaikka sil on toi syöpä tuolla mut sillä on siis pääskin vikaa. Siis se, kun se rehellisyys toimii kahteen suuntaan. - - Silloin ne tietää, että kukaan ei arvostelee.” (Isotalo 2008.)

Toimittajan omalla tyylillä ja persoonalla on haastateltavan rentouttamisen suhteen suuri merkitys; tiukka ja ärisevä tenttaaja saa taatusti haastateltavan jäykistymään. Haastateltavan kanssa kannattaa rupertella niitä ja näitä, jotta tunnelma pysyy vapautuneena. Kun haastateltava rentoutuu, hänen luonteenpiirteensä ja identiteettinsä tulee paremmin esille. (Suhola ym. 2005, 73.)

Haastattelu kannattaa siis aloittaa alkulämmittelyllä, jonka tarkoituksena on päästä eroon haastateltavan varautuneisuudesta. Toimittaja voi esimerkiksi kertoa haastateltavalle jotakin itsestään, jonka seurauksena jututettavakin voi innostua puhumaan omista asioistaan vapaammin. Hyvä tapa rentouttaa haastateltavaa on suunnata keskustelu johonkin sellaiseen aiheeseen, josta haastateltava on itse kiinnostunut. Toimittajat pyrkivät näiden keinojen avulla muistuttamaan, että he ovat myös ihmisiä, vaikka ovatkin tilanteessa läsnä ammatillisesti tiedotusvälineen edustajana. Itsestä kertomisen lisäksi on olemassa myös muita keinoja, joiden avulla toimittaja voi päästä sisälle haastateltavan maailmaan. Joku toimittaja voi esimerkiksi pukeutua samalla tavalla kuin hänen haastateltavansa, ja toinen taas saattaa kertoa haastateltavalleen vitsejä. (Niemi 2004, 72–73.)

Haastateltavan rentouttaminen ja hänen maailmaansa pääseminen ovat aina tärkeitä asioita haastattelutilanteessa, mutta mielestäni niiden merkitys korostuu entisestään, kun kyseessä on aihe, joka on haastateltavalle arka. Kun tapasin Kvistin ja Mertalan, käytin alussa paljon aikaa yleiseen jutusteluun. Keskustelimme muun muassa siskosten perheestä, lemmikeistä ja harrastuksista, eli asioista, jotka saivat heidät hyvälle tuulelle ja jopa nauramaan. Verkkaisa aloitus rauhoitti tunnelmaa. Löysin haastateltavieni kanssa yhteisen sävelen, jonka jälkeen haastattelua oli helppo jatkaa. En kokenut itse millään lailla tarpeelliseksi kertoa heille vitsejä tai vaikkapa pukeutua samalla tavalla kuin olin ajatellut heidänkin pukeutuvan haastatteluun. Yritin olla tilanteessa mahdollisimman pitkälle oma itseni.

Riitta Castrén (2008) kertoo, että Eeva-lehden toimittajat pyrkivät luomaan haastateltavan ja itsensä välille synergiaa kaikin mahdollisin tavoin. Yksi tällaisista pienistä, mutta merkittäväksi todetuista keinoista on ottaa haastateltavan kanssa sama juoma ravintolassa, mikä luo tietynlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta toimittajan ja haastateltavan välille. Jos toimittaja tietää jo etukäteen, että oma haastateltava ei välttämättä ole kovin verbaalinen, häntä voi pyytää tuomaan haastatteluun esimerkiksi oman kotialbumin, jonka kautta haastateltavan persoonaa on helppo hakea esiin. (Castrén 2008.)

Haastattelutilanne saattaa jännittää haastateltavaa, mutta se voi myös pelottaa toimittajaa. Oma jännittämistä ei kuitenkaan tarvitse alkaa työllä ja tuskalla peittelemään. Se, että toimittaja kertoo tapaamisen alussa jännittävänsä tilannetta, voi auttaa myös haasta-

teltavaa rentouttamaan ja rauhoittumaan vaikeassa tilanteessa. (Castren 2008; Itkonen 2008.)

”Mä suhtaudun jännittämiseen niin, että se palvelee tätä työtä jota mä teen, et sehän on tutkittukin juttu, et jännitys niinkun parantaa suorituskykyä jos tehtävä on hallinnassa, mut jos tehtävä ei oo hallinnassa, niin jännitys heikentää suorituskykyä.” (Itkonen 2008.)

Jännitin itse Kvistin ja Mertalan haastattelua. Vatsassani lenteli perhosia etenkin haastattelun alussa. En kuitenkaan tuonut sitä ilmi suullisesti. Voi olla, että se näkyi jollakin tavalla muuten ulospäin. Panu Rätty (2008) muistuttaa, että rutiini ja ajan myötä karttuva ammattitaito tuovat toimittajalle varmuutta. Hän kertoo itsekkin jännittäneensä uransa alkuvaiheessa joitakin haastattelutilanteita.

”- - Saatto olla semmonen niinku halu yrittää jotenkin todistaa myös sille haastateltavalle olevansa jotenkin välillä jopa niinkun viisaampi kuin onkaan. - - Nykyään mullei oo minkäänlaisii paineita, et päinvastoin mä saatan joskus teeskennellä hölmömpää kun mä olen, - - et mä nään sen et se on vaan tapa saada tietoa ja yrittää saada kaikki materiaali siihen tekstiin, niinkun tota mitä siihen haastatteluun on saatavissa.” (Rätty 2008.)

4.2 Etene helposta vaikeaan ja muista kuunnella

Alkulämmittelyn jälkeen varsinainen haastattelu kannattaa aloittaa yleisluontoisilla kysymyksillä. Helpohkot kysymykset auttavat purkamaan tilanteen jännitettä. Vaikeat tai arat aiheet kannattaa säästää haastattelun loppupuolelle. (Miettinen 1988, 112.) Tein itse tällä tavalla. Aloitin haastattelun yleisistä siskosten elämää koskevista asioista. Etenin vasta yleiskysymysten jälkeen rauhallisesti vaikeampiin ja kipeämpiin aiheisiin. Tämä tuntui toimivan, sillä siinä vaiheessa kun vaikeammat teemat olivat edessä, sisarukset olivat jo rentoutuneet tarpeeksi ja uskalsivat puhua minulle vapaasti. Yritin olla keskeyttämättä heitä. Pidin myös huolen siitä, että en puhu itse liikaa. Kommentoin tietenkin heidän vastauksiaan ja tein asianmukaisia jatkokysymyksiä. Pyrin kaiken kaikkiaan siihen, että haastattelu tuntuisi heistä enemmänkin keskustelulta kuin organisoidulta tenttaamiselta.

Revolverihaastattelu tarkoittaa aggressiivisten, kriittisten sekä yllättävien kysymysten esittämistä haastateltavalle. Kyseisen haastattelumetodin tarkoituksena on luoda haastattelutilanteeseen jännitettä, jotta haastateltava ärsyyntyisi. (Kuutti 2006, 188.) Sen tyylinen tapa haastatella ei mielestäni missään nimessä sovellu henkilöhaastattelun tekemiseen. Etenkin haastatteluissa, joissa käsitellään emotionaalisia aiheita, koen sen aivan erityisen tuhoisaksi tavaksi. Tuollaisen haastattelumetodin sijaan toimittajan kannattaa pyrkiä esittämään haastateltavalle mahdollisimman avoimia kysymyksiä, joihin hän voi vastata vapaasti ja ehkä täysin odottamattomastikin. Haastateltava menee helposti lukkoon, mikäli toimittaja ampuu häntä koko ajan kysymyksillä, joihin hän voi vastata vain yhdellä tai ei ainoallakaan tavalla. (Kotilainen 2003, 142.)

Toimittajan kannattaa muistaa haastattelun edessä kuunnella koko ajan, mitä haastateltava puhuu. Se saattaa tuntua itsestäänselvyydeltä, mutta sitä se ei kuitenkaan aina ole. On olennaista, että haastattelija on itse voimakkaasti läsnä tilanteessa, mutta samalla hänen pitää muistaa antaa tarpeeksi tilaa haastateltavalle. (Räty 2008.) Vain kuuntelemalla toimittaja pystyy ymmärtämään haastateltavan koko tarinan. Yksistään siitä, että toimittaja miettii kysymykset huolellisesti etukäteen ja valmistautuu haastatteluun ei ole apua, ellei hän kuuntele saamiaan vastauksia. Jos toimittaja ei pidä korviaan auki haastattelussa jota hän johtaa, hän ei myöskään silloin ota siihen osaa aktiivisesti. Kuuntelemisen taito on vaikea taito oppia, mutta sitten kun sen oppii, sen avulla pääsee hyvin lähelle koko jutun sydäntä. (Fleming ym. 2006, 82.)

Hyvä kuuntelija rohkaisee arkaa puhujaa parhaiten. Myös puhujaa myötäilevät äännähdykset voivat pidentää haastateltavan vastauksia. Yksi virhe, jonka toimittaja voi tehdä, on etsiä kesken haastateltavan vastauksen jo seuraavaa kysymystä omista papereista. Se osoittaa haastateltavalle, että toimittaja ei kuuntele häntä. (Rajamäki 1994, 28.)

”Siinä haastattelutilanteessa voi sanoa, että melkein hetkeksi unohtaa ne kysymykset, jotta siihen ihmiseen, se kohtaaminen tulis semmoseksi, että se ihminen paljastais sydämestään ne asiat, mitkä on tärkeitä meidän jutun kannalta.” (Castrén 2008.)

Myös toimittajan ruumiinkielellä on tärkeä merkitys haastattelutilanteessa. Haastateltavan seurassa ei kannata istua kädet ja jalat ristissä, vaan ruumiinkielen pitää olla avoin ja vastaanottavainen. (Räty 2008.) Rajamäen (1994, 27–28) mukaan ihmisten välillä

välittyy haastatteluissa tietoa sekä sanallisesti että sanattomasti. Sanaton viesti tulee esille usein hyvin nopeasti ja huomaamatta. Nonverbaalinen viestintä voidaan jakaa neljään ryhmään; kinestiikkaan, parakieleen, proksemiikkaan ja välineviestintään. Kinestiikkaan kuuluvat muun muassa ilmeet, eleet ja katse, parakieleen äänensävy, puheentempo ja nauru, proksemiikkaan paikan valinta ja tilan käyttö sekä välineviestintään esimerkiksi pukeutuminen. (Rajamäki 1994, 27–28.)

Sen lisäksi, että toimittaja huomioi haastattelutilanteessa omaa sanatonta viestimistään ja sen merkitystä, hänen kannattaa kiinnittää huomiota myös haastateltavansa nonverbaalisiin viesteihin. Tällaisia tärkeitä viestejä ovat Rajamäen (1994, 28) mukaan esimerkiksi haastateltavan pitämät tauot puheessa. Jos toimittaja ei kiirehdi heti kysymään pienen tauon tullen lisää, voi olla, että haastateltava sanoo hiljaisuuden katkaistakseen jotakin sellaista, jota hän ei ollut edes ajatellut sanoa ääneen. Panu Rätty (2008) kertoo itse käyttävänsä haastattelutilanteessa juuri hiljaisuutta puhtaasti kysymyksenä. Sen lisäksi hän kertoo usein esittävänsä haastattelutilanteessa strategisesti epäselviä kysymyksiä tai aloittavansa jonkun kysymyksen ja sitten nielaisevansa sen, jonka jälkeen hän odottaa, mitä haastateltava sanoo. (Rätty 2008.)

Henkilökuvan teko rakentuu pitkälti toimittajan tekemiin havainnoiteihin. Havaintojen teko taas edellyttää toimittajalta taitoa lukea ihmisiä ja eläytyä heidän ajatuksiinsa sekä tunteisiinsa. (Suhola ym. 2005, 71–72.) Havainnointi voidaan jakaa osallistuvaan ja tarkkailevaan havainnointiin. Osallistuva havainnointi tarkoittaa sitä, että toimittaja menee esimerkiksi tehdastyöläisistä kertovaa juttusarjaansa varten tehtaalle työskentelemään työntekijöiden pariin ja tekee samalla havaintoja. Tarkkaileva havainnointi taas tarkoittaa sitä, että toimittajan on kyettävä tarkkailemaan esimerkiksi ihmisen käyttäytymistä ja havainnoimaan omaa ympäristöään. (Miettinen 1988, 123–124.)

Toimittajan kannattaa tarkkailla haastattelutilanteessa muun muassa sitä, mistä asioista haastateltava innostuu, mihin asioihin hän asennoituu tunteella, mitä asioita hän väistää ja millaisiin asioihin hän palaa keskustelun edetessä yhä uudelleen. Näiden seikkojen lisäksi toimittajan kannattaa kiinnittää huomiota myös haastateltavan erilaisiin emotionaalisiin reaktioihin kuten punastumiseen, epäröintiin ja nieleskelyyn. (Miettinen 1988, 127). Omia aisteja seuraamalla ja havainnoimalla toimittaja saattaa saada haastattelusta irti ainutkertaista tietoa (Suhola ym. 2005, 56).

4.3 Pidä tunteesi pelissä, mutta kurissa

Kun jutun aihe on emotionaalinen ja haastateltaville hyvin henkilökohtainen, on todennäköistä, että haastattelun tunnelma herkistyy jossakin vaiheessa. Näin kävi myös Sari Kvistin ja Tuulikki Mertalan haastattelusessiossa. Kun keskustelimme yhdessä esimerkiksi siitä, miten siskokset suhtautuvat siihen että joutuvat luopumaan heille tärkeistä asioista ja ihmisistä sairauden vuoksi, herkistyin myös itse. Pidin kuitenkin tunteeni melko tiiviisti kurissa, sillä olin hieman epävarma siitä, onko herkistymiseni näyttäminen kovin avoimesti suotavaa. Halusin pitää huolta siitä, etteivät tunteeni vie minua liikaa mukanaan. Tunsin toimittajana olevani vastuussa siitä, että haastattelu etenee vaikeidenkin kohtien yli ja jatkuu luontevasti eteenpäin. Osoitin kuitenkin haastateltaville, että olen kiinnostunut kuulemaan, mitä kerrottavaa heillä on. Luulen, että empaattisuuteni paistoi läpi, vaikka en vuodattanutkaan avoimesti kyyneliä heidän seurassaan.

On täysin luonnollista, että emotionaaliset aiheet vaikuttavat haastattelutilanteessa aina jollakin lailla toimittajankin tunteisiin. Haastatteleman asiantuntijat ovat sitä mieltä, että toimittaja saakin herkistyä haastattelutilanteessa, jossa käsitellään tunneperäisiä asioita. Helena Itkosen (2008) mukaan ajatus siitä, että toimittajan tulisi olla koko ajan tilanteen ulkopuolella ja mahdollisimman kovana, on jo vanhanaikainen.

Itkonen, kuten myös muut asiantuntijat, painottavat kuitenkin sitä, että vaikka toimittaja saa eläytyä tilanteessa tunteella haastateltavan kertomiin asioihin, hänen pitää kuitenkin osata kontrolloida itseään. Toimittajan on hyvä muistaa, että hän on tilanteessa töissä; haastattelijan ja haastateltavan roolit eivät saa sekoittua liikaa (Räty 2008). Liisa Jäppisen (2008) mielestä toimittajalla saa tulla vaikka kyynel silmään, mutta herkistymisen raja kulkee siinä, että toimittaja alkaa nyhkiä niin kovasti, ettei haastattelusta tule sen jälkeen mitään. Haastateltavan ei tule joutua tilanteeseen, jossa hän joutuu lohduttamaan toimittajaa. (Jäppinen 2008).

”Se on vähän sama ku näyttelijän työssä, että näyttelijä voi esittää itkua, mutta se ei saa oikeesti itkeä omia itkujaan. Samalla tavalla mä voin mennä siihen niinkun, eläytyä vieraiden tarinoihin, mut mä en voi itkeä siinä omia surujani enkä omia niinkun tunteitani tuoda siihen lavaan, sillain päärooliin.” (Itkonen 2008.)

Sari Isotalo (2008) tietää omasta kokemuksestaan Viimeiset sanani -sarjan parissa, että kuolemansairaiden ihmisten haastattelu on hyvin vaikeaa, koska tarinoille ei ole luvassa onnellista loppua. Hän myöntääkin tunteneensa suurta surua tuotantoprosessin aikana esimerkiksi hyvästellessään sarjan päähenkilöitä. Isotalo kuitenkin muistuttaa, että sairastuneet ihmiset eivät yleensä itse halua osakseen minkäänlaista sääliä tai surkuttelua, mikä toimittajan pitää muistaa huomioida. (Isotalo 2008.) Pidän tätä tärkeänä. Haastateltava voi ahdistua ja sitä myötä sulkeutua kokonaan, jos toimittaja alkaa säälitellä hänen kohdallaan vuolaasti ääneen.

Ihmisten tuskasta ja kärsimyksestä kirjoittaminen on monille journalisteille vaikeaa. Sitä ei yleensä, ainakaan laaja-alaisesti, opeteta media-alan kouluissa, vaikka monet toimittajat joutuvatkin kohtaamaan monenlaisia emotionaalisia traumoja työssään. (Kawamoto 2005, 1.) Journalistit, jotka suhtautuvat herkkätunteisesti muiden ihmisten kärsimykseen ja ymmärtävät emotionaalisen trauman monimutkaisuuden, pystyvät usein myös kirjoittamaan traumaattisista kokemuksista informatiivisen ja vangitsevan jutun, josta on todella apua lukijoille. (Kawamoto 2005, 3.) Tunteettomasti ja kylmäkiskoisesti käyttäytyvä toimittaja ei tavoita haastateltavansa sielua samalla tavalla kuin henkilö, joka osaa osoittaa myötätuntoa.

On vaikeaa määritellä täysin tarkasti, miten toimittajan tulee missäkin haastattelutilanteessa toimia; mikä on sopivaa ja mikä menee liian pitkälle. On olemassa tiettyjä ohjeita, joita noudattamalla voi välttää suurimpia ongelmia haastattelutilanteessa. Mielestäni jokaisen toimittajan täytyy kuitenkin viime kädessä tehdä itse päätöksensä sen perusteella, mitä hän näkee, kuulee ja tuntee. Ihmiset eivät ole samanlaisia. Toinen haastateltava voi pitää sopimattomana joitakin asioita, jotka ovat toisen henkilön mielestä täysin hyväksyttäviä. Kun toimittajan kokemus erilaisista ihmisistä ja haastattelutilanteista karttuu, hänen ihmistuntemuksensaakin kehittyy. Sitä voi sen jälkeen käyttää haastattelutilanteissa erinomaisena apuvälineenä. (Räty 2008.)

4.4 Pura ajatuksiasi jälkikäteen

Dart Center for Journalism and Trauma on maailmanlaajuinen verkosto, johon kuuluu toimittajia, journalismin opettajia ja terveydenhoitoalan ammattilaisia. Yhdysvalloissa perustetun keskuksen tarkoituksena on edistää eettistä ja vastuullista kriisiuutisointia,

tarjota apua kriisitilanteisiin ja tukea journalisteja heidän työssään. (Dart Center for Journalism & Trauma 2009.) Joe Hightin ja Frank Smythin Dart Centerille tekemässä 40-sivuisessa oppaassa ”Tragedies and Journalists – a guide for more effective coverage” annetaan mielestäni muutamia erinomaisia ohjeita toimittajalle, joka päätyy työskentelemään jonkun traumaattisen ja vaikean juttuaiheen pariin. Ohjeet pätevät erityisesti Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien kaltaisiin tilanteisiin, jossa journalisti joutuu kohtaamaan jonkun katastrofin seurauksena syvästi järkyttyneitä ja surevia ihmisiä. Mielestäni Hightin ja Smythin listaamat neuvot ovat kuitenkin varteenotettavia myös toimittajille, jotka tekevät työkseen tiiviiseen tahtiin juttuja emotionaalisesti rankoista aiheista.

Ohjeissa neuvotaan toimittajaa etsimään itselleen hyvä kuuntelija, joka voi olla toimituksessa työskentelevälle esimerkiksi päätoimittaja tai työtoveri. Lisäksi toimittajan kannattaa oppia purkamaan omaa stressiään esimerkiksi jonkun hyvän harrastuksen kautta. Toimittajan on myös tärkeää oppia tunnistamaan, jos päälle kasautunut paine käy liian musertavaksi. Mikäli näin käy, on hyvä kääntyä ammattiauttajan puoleen. (Hight & Smyth 2005.)

Sari Isotalo (2008) kertoo, että he ovat puineet Viimeiset sanani -sarjan työryhmän kanssa tuotantoprosessin aikana ohjelman tekoon liittyviä asioita paljon yhdessä. Isotalolla on myös sopimus Suomen Mielenterveysseuran kanssa, jonka puoleen työryhmän jäsenet ja myös esimerkiksi ohjelmassa mukana olevien päähenkilöiden omaiset voivat tarvittaessa kääntyä.

Helena Itkonen (2008) taas kertoo käyvänsä nykyään säännöllisesti työnohjauksessa Inhimillisen tekijän nauhoitusten aikana. Työnohjaus on koulutetun työnohjaajan avulla omaan työhön liittyvien kysymysten ja tunteiden tarkastelua. Työnohjauksen tavoitteena on antaa sitä tarvitsevalle voimia työhön sekä apua työn rajojen tunnistamiseen. (Suomen Työnohjaajat ry 2009). Työnohjauksessa Itkonen pystyy puimaan perusteellisesti niitä rankkoja aiheita, joita hän käsittelee Inhimillisen tekijän jaksoissa. Samalla se auttaa häntä uudistumaan henkisesti ja purkamaan sitä henkistä taakkaa, joka muuten kasautuisi möykyksi palleaan. (Itkonen 2008.)

Panu Rätty (2008) ei ole kokenut itse tarvetta työnohjaukseen, mutta myös hän on sitä mieltä, että toimittajan kannattaa käydä vaikeita haastattelutilanteita jälkikäteen läpi

puhumalla jonkun luotettavan henkilön kanssa. Riitta Castrén (2008) on samaa mieltä. Rätty (2008) muistuttaa, että omien ajatusten purkaminen on tärkeää myös jutun kirjoittamisen kannalta, sillä teksti voi pahimmillaan karata toimittajan käsistä, jos sinne kanoituu omien tuntemusten kautta vääränlaisia emootioita.

”Kyllä se niinku vahvan surun kohtaaminen on, kyllä se myös herkistää haastattelijan, että kyllä semmonen tuntuu. Mut kyl siin sitten niinkun pitää jotenkin irrottaa siitä itsensä ja muistaa, että on muutakin elämää. - - Kyl se pitää pitää itse huoli siitä että pää pysyy kasassa.” (Rätty 2008.)

5 POHDINTA

Pitkällisen mietinnän jälkeen kirjoitin opinnäytetyöraporttini pääotsikkoon kolme sanaa: ”tiedolla”, ”tunteella” ja ”taidolla”. Olen tullut tämän työn tehtyäni siihen tulokseen, että henkilöhaastattelun tekeminen vaatii ainakin näitä asioita. Ilman tietoa toimittaja ei osaa kysyä haastateltavaltaan olennaisia kysymyksiä tai luoda tilanteeseen luottamuksellista tunnelmaa. Ilman tunnetta ja kykyä eläytyä haastateltavan maailmaan henkilöhaastattelusta voi taas jäädä helposti puuttumaan sielu ja sydän. Toimittajan omalla ammattitaidolla on myös kiistämätön vaikutus haastattelun onnistumiseen. Taitava toimittaja osaa rentouttaa haastateltavansa ja viedä keskustelua sujuvasti eteenpäin.

Tiedän toimittajan työtä jonkin aikaa tehneenä, että haastatteluihin täytyy aina valmistua jollakin lailla etukäteen. Näin olen pyrkinyt myös omassa työssäni toimimaan. En siis yllättynyt, kun haastatteleman asiiantuntijat korostivat voimakkaasti etukäteisvalmistautumisen merkitystä. Vanha sanonta ”hyvin suunniteltu, puoliksi tehty” pitää täysin paikkansa. Toimittaja voi käyttää haastatteluun valmistautuessaan mitä erilaisimpia tiedonhankintatapoja. Perehtyminen omaa juttuaihetta käsittelevään kirjallisuuteen on varmasti yksi yleisimmistä valmistautumiskeinoista.

Toimittajan kannattaa myös miettiä haastattelussa käsiteltäviä teemoja ja haastattelukysymyksiä etukäteen. Haastatteleman asiiantuntijat tekevät juuri näin. Kaikki heistä eivät kuitenkaan esimerkiksi kirjaa valmiita kysymyksiä paperille ylös. Olen sitä mieltä, että kysymysten miettimisestä etukäteen ei ole haittaa, mutta valmiisiin kysymyksiin ei kannata takertua liikaa. Kysymykset on hyvä olla olemassa, mutta haastattelutilanteessa ne toimivat enemmänkin muistin apuna kuin valmiina runkona. Kysymyslistaa ei kannata tuijottaa. Tärkeämpää on keskittyä siihen, mitä haastateltava kertoo.

Paikkaa, jossa henkilöhaastattelu toteutetaan, on myös syytä miettiä etukäteen. Haastattelun voi tehdä esimerkiksi haastateltavan omassa kodissa. Tein itse Eeva-lehden haastattelun Mertalan kodissa Haukiputaalla, jonne Kvist matkusti Keminmaalta. Paikka oli mielestäni sopiva ja tarpeeksi rauhallinen. Mitään ehdotonta ohjetta haastattelupaikan valitsemiseen on vaikea antaa. Toimittajan pitää mielestäni valita sopiva lokaatio haastattelulle aina kulloisenkin tilanteen ja vallitsevien olosuhteiden mukaan.

Tiedonhankinnan lisäksi toimittajan kannattaa käyttää aikaa myös henkiseen valmistautumiseen. Sitä ei voi korostaa liikaa. Oma kielenkäyttö voi paljastaa haastattelussa toimittajan ahdistukset tai väärät ennakko-oletukset. Jotta haastattelu onnistuu, toimittajan on saatava haastateltava rentoutumaan. Siihen auttaa esimerkiksi leppoisa jutustelu. Haastattelu kannattaa aloittaa helpoista aiheista ja edetä vasta sitten vaikeisiin teemoihin. Toimittajan on syytä käyttäytyä haastateltavaansa kohtaan ystävällisesti ja korrektisti, mutta ei kuitenkaan mielistellen.

Jos toimittajaa itseään jännittää, hän saa näyttää sen haastateltavalle; joskus sen sanominen ääneen voi auttaa myös haastateltavaa rauhoittumaan. Olen itse jännittänyt useissa tekemissäni haastatteluissa, mutta olen pyrkinyt aina peittelemään hermostuneisuuttani. Oli mukava kuulla asiantuntijoiden suusta, että jännittäminen ja sen näyttäminen eivät ole huonon toimittajan tuntomerkkejä.

Ajattelin ennen tämän työn tekoa, että toimittajan ei välttämättä kannata näyttää kovin avoimesti tunteitaan emotionaalisessa haastattelutilanteessa. Tämän ajatuksen taustalla piili huoli siitä, että onko se sopivaa, ja pystynkö vielä viemään keskustelua eteenpäin ammattimaisesti, mikäli annan tunteilleni valtaa. Työni tärkeimpiin löydöksiin kuuluu kuitenkin tieto siitä, että toimittaja saa itsekin herkistyä emotionaalisessa haastattelutilanteessa vaikka kyyneliin asti. Herkistymisestä huolimatta toimittajan pitää osata kontrolloida tunteitaan. Haastateltava on jutussa pääroolissa, ja sitä haastattelija ei saa missään vaiheessa unohtaa.

Valmistauduin mielestäni tekemääni haastatteluun suhteellisen tunnollisesti. Jäin tosin pohtimaan, olisiko minun kannattanut hyödyntää valmistautumisvaiheessa pelkkien kirjallisten lähteiden lisäksi myös joitakin audiovisuaalisia lähteitä. Olisin varmasti löytänyt esimerkiksi ALS-taudista kertovia dokumenttielokuvia, jos olisin huomannut etsiä niitä. En myöskään hyödyntänyt lehtien arkistoja, joista olisi saattanut löytyä kiinnostavaa tietoa työni taustalle. Olisi ollut järkevää katsoa, mitä sairaudesta on kirjoitettu aikaisemmin suomalaisissa lehdissä. Seuraavalla kerralla osaan huomioida nämä tiedonhankintamenetelmät paremmin.

Haastattelutilanne onnistui mielestäni hyvin. Sain Sari Kvistin ja Tuulikki Mertalan melko hyvin rentoutumaan jo heti haastattelun alussa. Säästin vaikeimmat aiheet haastattelun loppupuolelle, mikä tuntui toimivalta työtavalta. Ainoa asia, mikä jäi jälkikä-

teen harmittamaan minua, on haastattelusessioiden määrä. Jäin miettimään, olisiko minun kannattanut tavata siskoksia yhdessä useammin kuin kerran ja myös erilaisissa paikoissa. Olisiko jutusta tullut sen myötä vieläkin syvällisempi?

Sari Kvistin ja Tuulikki Mertalan haastattelun jälkeen olin pitkään mietteliäällä tuulella. Oloni oli ristiriitainen. Olin toisaalta iloinen siitä, että haastattelu sujui hyvin, mutta samalla surin haastateltavieni tilannetta kovasti. Koska tein jutun freelance-toimittajana, minulla ei ollut lähellä työkollegaa, jolle olisin voinut puhua asiasta. Siitä olisi ollut apua. Pystyin kuitenkin onneksi puhumaan tunteistani joillekin läheisille ystäville. Koska kyseessä oli yksittäinen juttu näin vaikeasta aiheesta, en kokenut sitä ylittämättömän raskaaksi. Mikäli toimittaja tekee jatkuvasti juttuja emotionaalisesti vaikeista aiheista, jälkipuinnin merkitys korostuu entisestään. Siinä olisi mielestäni hyvä aihe jatkotutkimukselle.

Olen itse kutakuinkin tyytyväinen Eeva-lehdessä julkaistuun juttuuni. Sain lehtijutusta jälkikäteen päätoimittaja Liisa Jäppiseltä rohkaisevaa palautetta. Lisäksi Eeva-lehden lukijat äänestivät juttuni suosikikseen kyseisessä numerossa. Jutun lukeneilta tuttaviltani tullut palaute on ollut myös pääosin positiivista.

Olen hyvilläni, että valitsin tämän aiheen opinnäytetyökseni. Läpikäymäni työprosessin purkaminen auki on ollut haastavaa, mutta myös opettavaista ja antoisaa. Olen saanut haastattelemltani media-alan asiantuntijoilta loistavia työskentelyohjeita tulevaisuutta varten. Haluan kehittyä toimittajana paremmaksi, ja aion ehdottomasti jatkaa tulevaisuudessa lehtijuttujen kirjoittamista. Toivottavasti myös muut toimittajan työstä kiinnostuneet tai työtä jo tekevät henkilöt saavat opinnäyteraportissani käsiteltävistä asioista jotakin irti.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

Elämä ei lopu parantumattomaan sairauteen. Henkilöhaastattelu. Tehnyt: Kirsi Karppinen. Julkaistu Eeva-lehdessä 2.7.2008.

TEORIALÄHTEET

Castrén, Riitta 2008. Toimituspäällikkö, Eeva-lehti, Helsinki. Puhelinhaastattelu 12.8.2008.

Fleming, Carole & Hemmingway, Emma & Moore, Gillian & Welford, Dave 2006. An Introduction to Journalism. SAGE Publications Ltd, Lontoo.

Hemánus, Pertti 1992. Lehtijutun opissa. Reportaasin tekijä tekstinsä subjektina. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja Sarja A 79/1992.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Huovila, Tapani 2005. Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. 1. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Itkonen, Helena 2008. Tuottaja-toimittaja, Yleisradio Oy, Tampere. Haastattelu 4.8.2008.

Isotalo, Sari 2008. Tuotantojohtaja, Susamuru Oy, Kuopio. Haastattelu 4.8.2008.

Jäppinen, Liisa 2008. Päätoimittaja, Eeva-lehti, Helsinki. Puhelinhaastattelu 12.8.2008.

Kotilainen, Jyrki 2003. Parempi lehtijuttu. Inforviestintä Oy, Helsinki.

Kuutti, Heikki 2006. Uusi mediasanasto. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

Kunelius, Risto 2001. Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. 1.-3. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Miettinen, Jorma 1988. Toimitustyö. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna.

Niemi, Laura 2004. Lehtitoimittaja henkilöhaastattelujen tekijänä. Utelias kuuntelija tekee töitä persoonallaan. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos. Pro gradu -tutkielma.

Rajamäki, Tuula 1994. Saanko Haastattelun. RTI/Tietopankki, Helsinki.

Räty, Panu 2008. Toimittaja ja media-alan kouluttaja, Helsinki. Puhelinhaastattelu 12.8.2008.

Salminen, Esko 1998. Oivaltava toimittaja. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki.

Suhola, Aino & Turunen, Seppo & Varis, Markku 2005. Journalistisen kirjoittamisen perusteet. Oy Finn Lectura Ab, Helsinki.

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

MUUT LÄHTEET

Aikakausmedia 2009. Luettu 10.4.2009.
<<http://www.aikakauslehdet.fi/default.asp?docId=12280>>

A-lehtien Mediaopas 2009. Luettu 12.4.2009.
<<http://mediaopas.a-lehdet.fi/lehdet/eeva>>

Dart Center for Journalism & Trauma 2009. Luettu 10.4.2009.
<<http://dartcenter.org/overview>>

Eeva-lehti 2009. Luettu 13.4.2009. <<http://www.eeva.fi/>>

Hight, Joe & Smyth, Frank 2003. Tragedies & Journalists. Dart Center for Journalism and Trauma. Luettu 10.4.2009. <<http://dartcenter.org/content/tragedies-journalists-6>>

Karppinen, Kirsi 2008. Opinnäytetyöpäiväkirja.

Kawamoto, Kewin 2005. Best Practices in Trauma Reporting. Dart Center for Journalism and Trauma. Luettu 10.4.2009.
<<http://dartcenter.org/content/best-practices-in-trauma-reporting-23>>

Lihastautiliitto ry 2009. Luettu 11.4.2009.
<<http://www.lihastautiliitto.fi/index.php?mid=143>>

Suomen Työnohjaajat ry 2009. Luettu 13.4.2009.
<<http://www.suomentyonohjaajat.fi/tyonohjaus/index.html>>

Susamuru Oy 2009, Viimeiset sanani. Luettu 12.4.2009.
<http://www.susamuru.fi/?p=3&o_id=49>

Yleisradio Oy 2009, Inhimillinen tekijä. Luettu 12.4.2009.
<<http://yle.fi/inhimillinentekija/>>

SISKOKSET TUULIKKI JA SARI
ALS-TAUDISTAAN

”Elämä ei lopu
parantumattomaan
sairauteen”

Sisarukset Sari Kvist ja Tuulikki Mertala saivat vajaan puolen vuoden sisällä saman tautimäärityksen. Perinnöllinen, liikehermoja rappeutava ALS-tauti on suvussa tuttu. Elämä muuttui rajusti, mutta sisarukset eivät anna sen lannistaa. – Tauti on lähentänyt meitä kaikkia, ja turha suorittaminen on jäänyt pois, he sanovat.

TEKSTI » KIRSI KARPPINEN – KUVAT » KATJA LÖSÖNEN

KEMINMAALAINEN SARI KVIST istui marraskuussa 2005 sairaalan odotus-huoneessa ja odotteli neurologia. Suru puristi hellittämättömästi rintaa, sillä hänen isänsä oli menehtynyt vasta vuorokausi sitten liikehermoja rappeuttavaan ALS-tautiin vuosien taistelun jälkeen. Sama sairaus oli vienyt myös isän siskon 52-vuotiaana, joten rankan motoneuronitaudin luonne tunnettiin suvussa hyvin. Isku oli siksi tavallista kovempi, kun lääkäri saapui ja kertoi, että Sarilla on sama geenivirhe kuin hänen isällään. Se kieli perinnöllisestä ALS-taudista. Sitten tulivat kyyneleet.

– Osasin odottaa sitä. Olin kärsinyt jo edellisestä vuodesta lähtien oireista, jotka viittasivat tähän tautiin. Toivoin silti viimeiseen asti, että kyseessä olisi pelkkä väärinkäsitys. Muistan kuinka mietin, että onneksi isä on nyt mennyt. En tiedä miten olisin kertonut hänelle. Siinä hetkessä oli monta tuskaa päällekkäin. Hyppäsin yhdestä suruveneestä toiseen, Sari, 44, muistelee.

Myös Sari Kvistin vanhemman sisaren **Tuulikki Mertalan** elämä oli kääntynyt hetkeksi päällelleen saman taudinmäärityksen vuoksi vain viittä kuukautta aiemmin. Tuulikki osasi Sarin tavoin aavistella ALS:ia tautiin usein kuuluvien oireiden kuten raajojen voimattomuuden, väsymyksen sekä lihaskramppein ja -nykäisyjen vuoksi. Tuulikin kohdalla tilannetta ehdittiin seurata pidempään, kunnes sairaus todettiin lopulta kesällä 2005. Tieto otti koville.

– Raju iskuhan se oli, aivan kuin lääkäri olisi lyönyt nyrkillä kasvotihin. Toisaalta olin jotenkin helpottunut, että syy kaikkiin oireisiin selvisi. Ensimmäinen kuukausi diagnoosin jälkeen oli vaikein, mutta sitten olo helpottui hiljalleen. Huomasin, että elämä jatkuu, Tuulikki, 46, kertoo.

Suurta sattumankauppaa

ALS:ia eli amyotrofista lateraaliskleroosia sairastaa tällä hetkellä Suomessa arviolta viitisensataa ihmistä. Sairaudesta on olemassa useampia muotoja, mutta lopputulos on yleensä sama; tauti tuhoaa edetessään liikehermot, minkä seurauksena vartalon tahdonalaiset lihakset surkastuvat kokonaan. Pahentuessaan ALS vie ihmisen liikukumiskyvyn ja vaikuttaa lopulta invalidisoivasti myös nielemiseen ja puhumiseen. Elinikäennuste on 3–5 vuotta diagnoosin jälkeen.

– Perinnöllisenä sairaus kulkee toisinaan hitaammin. Isämme sai tautidiagnoosin jo vuonna 1995 ja eli ALS:in kanssa kymmenen vuotta, vaikka hänelle annettiin paljon vähemmän aikaa. Tämä sairaus etenee aina yksilöllisesti, tilanteesta ja tautimuodosta riippuen, sisarukset kertovat.

Taudin perinnöllinen muoto, perinnöllinen ALS, on tavallista ALS:ia huomattavasti harvinaisempi. Sairaus voi periytyä eri mallien mukaan. Sari ja Tuulikki saivat taudin molemmilta vanhemmiltaan.

– Äiti on taudin terve kantaja, isä sairastui. Se oli melkoista sattumankauppaa, että äiti meni aikoinaan

pieneen kyläkauppaan töihin ja tapasi siellä isän. He menivät naimisiin tietämättään, että molemmilla on tämä sama geenivirhe. Miten sellaista voisi edes osata aavistaa, Sari miettii.

Tavallisesti ALS puhkeaa noin 40–60 vuoden iässä. Taudin aiheuttajaa ei tutkimuksista huolimatta vielä tiedetä, eikä sairauteen ole olemassa mitään parannuskeinoja. ALS:in hoidossa voidaan käyttää yhtä lääkettä, joka sisarusten mukaan kuitenkin vain hidastaa taudin etenemistä hieman.

Töistä luopuminen otti koville

Sari Kvist ja Tuulikki Mertala ovat suhtautuneet sairastumiseensa alusta asti hyvin eri tavoin. Peruspositiivisen luonteen omaava Tuulikki sai alun jälkeen elämänilonsa nopeasti takaisin.

– Minun piti vain tehdä loppuelämäni käsikirjoitus uudelleen. Sopeuduin ALS:iin ilman suurta surkuttelua tai paniikkia. Elämä menee niin kuin se menee, ja sen mukaan on eletävä.

Diagnoosinsa jälkeen Tuulikki halusi jatkaa elämäänsä heti mahdollisimman normaalisti eteenpäin. Myymäläpäällikön työ sisustustarvikeliikkeessä pitikin hänet kiireisenä seuraavien kuukausien ajan.

Tuulikki olisi halunnut jatkaa työssään, mutta työnantaja ei suostunut siihen, kun kuuli diagnoosista saman vuoden lokakuussa. Tuulikin sairausloma alkoi jo joulun alla, ja eläkkeelle hän jäi lokakuun 2006 alussa. Ensimmäinen eläkepäivä osoittautui odotettua valoisammaksi.

Perheellä on nykyään Tuulikki Mertalalle, vas., ja Sari Kvistille entistäkin suurempi merkitys. Tuulikin lapsenlapsi, vuoden vanha Tessa, on mummin ehdoton silmäterä.

▲ **Eläinrakas Tuulikki käy tervehtimässä usein lemmikkiään harmaata norjanhervikoiraa Miroa.**

▼ **Tuulikki saa päivittäin apua henkilökohtaiselta avustajalta.**

◀◀ **Sari vierailee Tuulikin luona Haukiputaalla lähes viikoittain. Oma sisar on arvokas keskustelukumppani ja tärkeä tuki.**

– Sain kuulla, että minusta tulee mummo ensimmäistä kertaa elämänsäni. Vauvan laskettu aika sattui vielä samalle päivälle syntymäpäiväni kanssa. Tieto vauvan tulosta tuntui mahtavalta, omat murheet jäivät taka-alalle. Vauva antoi uuden syyn elää ja yrittää pysyä mahdollisimman hyvässä kunnossa.

Sarille ALS on ollut kovempi pala purtavaksi. Sairauden hyväksyminen tuntuu vieläkin vaikealta.

– Olisi helpompaa sairastaa tautia, jota en tuntisi näin hyvin. Seurasin isän matkaa tiiviisti, joten tiedän, mitä on edessä. Olin isäni vierellä kun hän kuoli, ja se hetki jätti mieleen pelon. En osaa vielääkään lakata miettimästä kaikkia niitä asioita, joista joudun luopumaan ALS:in vuoksi.

Toimistosihteerinä työskennellyt Sari joutui Tuulikin tavoin jättämään työnsä ALS-oireiden yllätyttyä viime joulukuussa. Päätökseen vaikuttivat käsien ja sormien rasittuminen sekä lisääntyvä väsymys.

– Olisin saanut jatkaa, mutta en enää jaksanut. Työstä luopuminen oli pakollista, mutta ei helppoa.

Perheen arvostus kasvaa

Familiaalinen ALS on ehtinyt vaikuttaa selvästi vajaassa kolmessa vuodessa sekä Sarin että Tuulikin fyysiseen kuntoon. Tuulikilta sairaus on vienyt jo kävelykyvyn lähes kokonaan, ja vuoden 2005 lopulla halvaantunut äänihuuli on lisäksi vaikeuttanut puhumista. Elämänsä Tuulikki on pysynyt silti jatkamaan kotonaan Oulun kupeessa Haukiputaalla miehensä kanssa normaalisti.

– Mieheni **Aaro** käy päivisin töissä, ja silloin saan apua henkilökohtaiselta avustajalta. Minulle on myönnetty palveluasuminen kotona, mikä mah-

dollistaa hoidon saamisen omassa rakkaassa kodissani.

Sari pystyy vielä tällä hetkellä kävelemään. Liikkuminen onnistuu kahden kepin avulla hyvin, ja myös auton ajaminen sujuu toistaiseksi. Sari asuu edelleen siskosten kotipaikkakunnalla Keminmaassa miehensä **Taiston** kanssa. Sieltä hän ajaa lähes viikoittain kahdensadan kilometrin edestakaisen matkan Tuulikin luo. Sisarukset ovat nyt läheisempiä kuin koskaan aiemmin. Myös Sarin ja Tuulikin välit heidän kolmeen pikkuveljeensä ovat entistä lämpimämmät.

– Oman perheen arvostus on kasvanut valtavasti. ALS-tauti on lähentänyt koko sukuaamme.

– Tällaisen sairauden myötä sitä kummasti ymmärtää, että turhanpäiväisistä asioista ei tapella.

Tuulikin lapsille **Kimmolle**, 27, ja **Minnalle**, 25, sekä Sarin tyttärelle **Hennalle**, 24, ja pojalle **Nikolle**, 22, vanhemman sairastuminen otti koville. Diagnoosin kertominen lapsille pelotti.

– Mietin pitkään oikeita sanoja. Lapset suhtautuivat onneksi tietoon lopulta melko rauhallisesti. ALS on jo suvussamme niin tuttu, että jokainen on jotenkin ehtinyt tottua ja turtua siihen, Sari miettii.

Tuulikin perheessä aviomies Aaro kertoi lapsille äidin sairastumisesta. Tytär Minna lähti sen jälkeen Tuulikin mukaan ALS-potilaille tarkoitettulle sopeutumisvalmennuskurssille ja toimi myös viime kesän äitinsä henkilökohtaisena avustajana.

Sairaus ei vie älyä

ALS-taudin oireita voidaan hoitaa sairauden edetessä muun muassa toiminta-, ravitsemus- ja fysioterapialla. Lisäksi puheterapia kuuluu olennaisesti hoitoon. Sen avulla heikkenevää

puhekykyä yritetään pitää yllä pitkään, ja terapiaa auttaa myös oikean hengitystekniikan harjoittamisessa.

Suullisen kommunikaatiotaidon katoaminen on yksi ALS-taudin raskaimmista seurauksista. Kyky kertoa puhumalla omista ajatuksista kiihtuu, mutta älyllinen toimintakyky säilyy ennallaan.

– Ihmiset saattavat luulla, että potilaan äly heikkenee samalla kun ALS lamaanuttaa kehon ja vie puhekyvyn, mutta se ei ole totta. Järkeä ei katoa mihinkään, se pelaa loppuun asti. Tautia sairastavan kuulokaan ei heikkene, joten ymmärrämme puhetta huolimatta siitä, että emme pysty itse vastaamaan takaisin. Onneksi erilaiset puhumisen apuvälineet kuten esimerkiksi kommunikaattori auttavat meitä seurustelemaan jotenkin muiden kanssa, vaikka puhetaitoimme häviää.

Sisarukset ovat törmänneet vuosien aikana usein ihmisiin, joilla on erilaisia ennakkoluuloja ALS-tautia kohtaan. Moni hyvä ystäväkin on kadonnut sisarusten elämästä sairauden tultua ilmi.

– Ja vielä juuri nyt, kun ystävien tuki ja seura olisi tärkeämpää kuin koskaan. Ehkä ihmiset pelkäävät näin vakavaa sairautta tai eivät tiedä, mitä voisivat sanoa. Se on harmillista. Onneksi parhaimmat ystävät ovat kuitenkin jääneet rinnalle.

Tauti on myös lujittanut kummankin avioliittoa sen sijaan, että parisuhde olisi alkanut rakoilla.

Keskusteltavaa ja kysymyksiä on kuitenkin herännyt sairauden vuoksi tasaiseen tahtiin.

– Välillä olen miettinyt, miten asiat sujuvat tulevaisuudessa, sitten kun tilanne huononee. Joskus tulee väkisin tunne, että tulen olemaan vielä tiellä tai häittana. Se ajatus pelottaa, Sari sanoo.

”Hyppäsin yhdestä suruveneestä toiseen”

Sairauden ja parisuhteen välille pitää tehdä välillä selvä ero.

– On tärkeää, että aviopuoliso saa pitää oman elämän, harrastukset ja työn rinnalla. Elämä ei saa missään nimessä pyöriä pelkästään sairauden ympärillä. Mies täytyy muistaa pitää miehenä, ei hoitajana, Tuulikki ja Sari sanovat.

Uusi ovi avautui

Tuulikki kaatui kerran pihalle, kun hänen jalkansa pettivät ALS:in vuoksi alta. Tuskailujen tai harmittelujen sijaan nainen nousi sinnikkäästi ylös jaloilleen ja näpäytti ääneen: ”Nyt olet kyllä valinnut väärän henkilön, herra ALS, minuahan et määrää. Minä teen juuri niin kuin itse haluan.”

Sisua ja taistelutahtoa on tarvittu matkan varrella esteistä ja vaikeuksista selviämiseen. Muiden ihmisten suhtautuminen on ottanut välillä koville.

– Ihmiset tuijottavat niin helposti. Se on ahdistanut minua siitä asti,

kun aloin kävellä kepeillä. Olen myös törmännyt ihmisiin, jotka ihmettelevät suureen ääneen, kun liikun vielä itse ja teen asioita omatoimisesti. Olen monesti miettinyt, että kuka oikeastaan asettaa sairaalle raja-aidat elämiseen. Sairas ihminen itse, vai se henkilö, jonka mielestä sairass kuuluisi jo kotiin?, Sari miettii.

Tällä hetkellä siskosten vointi vaihtelee lähes päivittäin. Suurempia kipuja ei kummallakaan ole.

Elämä kulkee eteenpäin painollaan, ja suunnitelmia tulevaisuuteen riittää. Tuulikki on päättänyt vielä koulutautua ALS-tukihenkilöksi, jotta hän saa auttaa muita samassa tilanteessa olevia ihmisiä. Välillä oma tulevaisuus on kuitenkin pysäyttänyt miettimään. Kuolemaa on ollut pakko käsitellä.

– Olen nähnyt sen kuoleman hetken isäni kautta, ja se tietenkin mietityttää. Tunnenko jotain? Tekeekö se kipeää? Isällä huono vaihe kesti pitkään, liian kauan. Toisaalta tulevaisuudesta ei tie-

dä kukaan. Haaveita pitää olla. Hyviin ja iloisein hetkiin täytyy muistaa tarttua matkan varrella, Sari pohtii.

Tuulikki kertoo, että häntä ajatus kuolemasta ei kauhistuta.

– En osaa pelätä kuolemaa. Tunnen vain suurta haikeutta, kun joudun luopumaan monista asioista niin aikaisin. Toisaalta, olisinko koskaan riittävän vanha ollakseni täysin valmis? Ainahan olisi vielä jotain nähtävää ja asioita, joita haluaisin tehdä.

ALS on vienyt Sari Kvistiltä ja Tuulikki Mertalalta paljon pois, mutta samalla se on myös antanut jotakin tilalle – entistä suuremman arvostuksen elämää kohtaan ja kyvyn elää juuri tässä hetkessä.

– Sairaus on tuonut jollakin tavalla myös vapautta mukanaan. Nyt mikään ei ole enää pakollista, ja turha suorittaminen on jäänyt kokonaan pois. Elämä ei pysähtynyt diagnoosiin, vaan se jatkaa edelleen kulkuaan. Kun yksi ovi sulkeutui, kokonaan uusi avautui tilalle. *